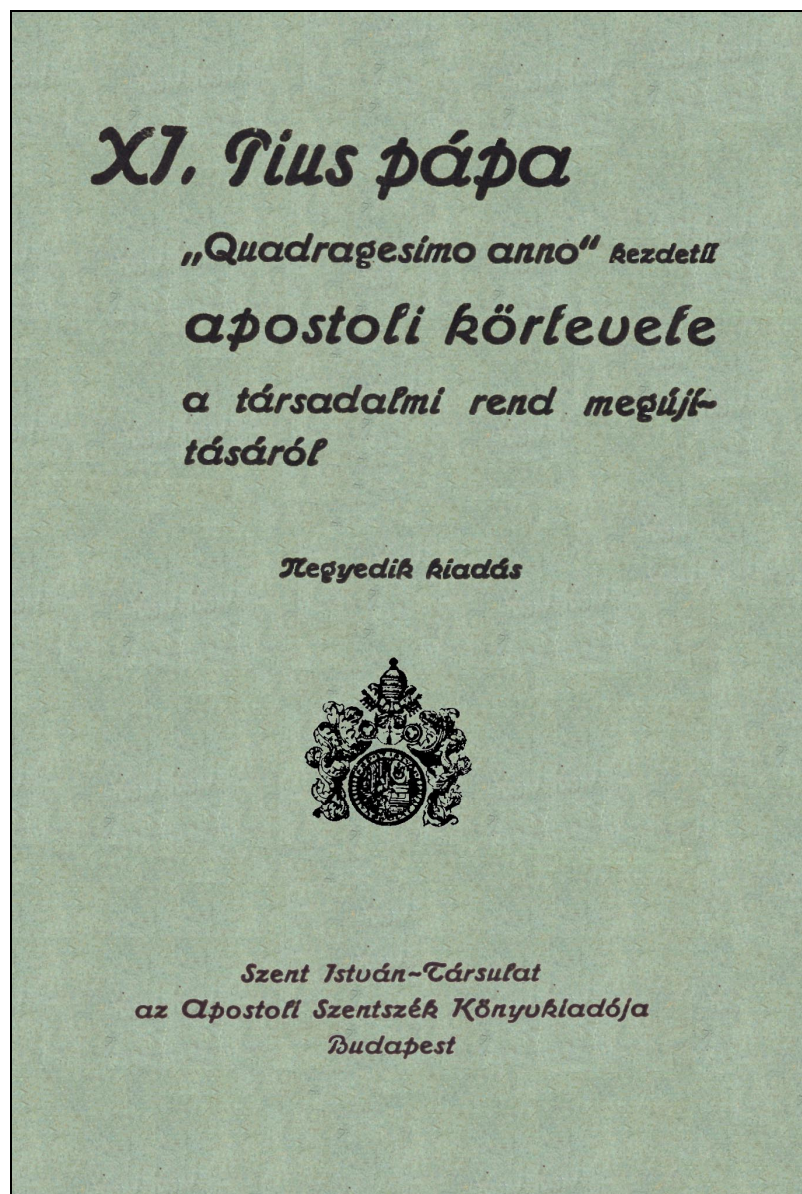

XI. Pius pápa „Quadragesimo anno” kezdetű körlevele a társadalmi rend megújításáról

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

XI. Pius pápa „Quadragesimo anno” kezdetű körlevele a társadalmi rend megújításáról

Nihil obstat.
Dr. Joannes Drahos
censor.

Nr. 1690. Imprimatur.
Strigonii 12. Junii 1932.
Dr. Julius Machovich,
vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című füzet negyedik kiadásának elektronikus változata. A füzet a Szent István Társulat kiadásában, Budapesten jelent meg év nélkül (1937-ben). Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Bevezetés	4
I. A Rerum Novarumból folyó előnyök	7
1. Az egyház munkája	7
2. Az államhatalom tevékenysége	8
3. Az érdekeltek önségélye	9
II. Az egyház illetékessége társadalmi és gazdasági kérdésekben	12
1. A tulajdonjog	12
2. Tőke és munka	14
3. A proletárok megváltása	16
4. Az igazságos bér	17
III. Változások XIII. Leó óta	24
1. A gazdasági rendszer elváltozott képe	24
2. Az elváltozott szocializmus	25
a) Az élesebb irány: a kommunizmus	25
b) Az enyhébb irány megtartotta a szocializmus nevét	26
Orvosszerek	31

Bevezetés

Tisztelendő Testvérek!

Kedves Fiaink!

Üdvöt és apostoli áldást!

XIII. Leó pápa nagyszabású körlevelének, a *Rerum novarum*nak negyvenedik évfordulóján az egész katolikus világ mélységes hálát érez, és méltó emlékünnepekre készül.

A lelkipásztori éberségről tanúskodó fontos okmányok útját egyengette Elődünk már egyéb körleveleivel: így az emberi társadalom szegletkövéről – a családról és a házasság szentségéről (*Arcanum*, 1880. febr. 10.), az államhatalom eredetéről (*Diuturnum*, 1881. jún. 29.), annak helyes viszonyáról az egyházzal (*Immortale Dei*, 1885. nov. 1.), a keresztény polgárok legfőbb kötelességeiről (*Sapientiae christianae*, 1890. jan. 10.), azután a szocialisták elmélete ellen (*Quod apostolici muneris*, 1878. dec. 28.), az emberi szabadság hamis értelmezése ellen (*Libertas*, 1888. jún. 20.) írt és más effajta körleveleivel, amelyek XIII. Leó pápának gondolatvilágát bőségesen kifejezték.

A *Rerum novarum* körlevelének a többiek fölött mégis az a kiváló jelentősége, hogy az emberi nemnek a kezébe adta a biztos vezérelveket az emberi társadalom nagy életkérdésének, az úgynevezett *szociális kérdésnek* megoldásához akkor, amikor az leginkább időszerű és szükséges volt.

A korviszonyok, amelyekből a Rerum novarum fakadt

A tizenkilencedik század vége felé az új gazdasági rendszer és a gyáripar rohamos fejlődése olyan helyzetet teremtett majdnem az egész világon, hogy az emberiség két osztályra oszlott. Az egyik – a kevésszámú – úgyszólván minden előnyt élvezett, amit a modern találmányok bőségesen nyújtottak; míg a másik – a munkások beláthatatlan tömegeit magában foglaló – osztály szörnyű nyomorúságban tengődött s hasztalan igyekezett az őt fojtogató szegénységből szabadulni. Ezt a helyzetet természetesen igen könnyen viselték azok, akik gazdagságban dúskálkodtak, s az állapotot a gazdasági törvények szükségszerű következményének magyarázták. Ugyanezért a szegényekről való gondoskodást egyedül a szeretet föladataként akarták fölfogni, mintha bizony a szeretet kötelessége volna elpalástolni az igazság megsértését, amit a törvényhozás nemcsak eltűrt, hanem szentesített is. Viszont a kemény sorsban gyötrődő munkások elégedetlenkedtek, és nem akarták a nehéz jármot tovább viselni. Egyesek hamis tanok bujtogatására hallgatva az emberi társadalom gyökeres fölforgatására törekedtek. Mások – akiket a keresztény igazságok a fölforgató törekvésektől visszatartottak – megállottak annál a követelésnél, hogy a szociális téren alapos és gyors reformokra van szükség. Ugyanígy gondolkozott sok katolikus pap és világi, akiket a csodálatos keresztény szeretet már régóta a proletárok méltatlan sorsának enyhítésére ösztönzött, s akik nem tudták elhinni, hogy a földi javaknak ilyen szörnyen aránytalan és igazságtalan eloszlása a végtelenül bölcs Teremtő terveivel egyezhetik. S ezek a szomorú társadalmi bajra őszintén keresték a hathatós orvosságot, és a még rosszabb veszedelmek ellen a védelmet. De törekeny az emberi elme még a legjobb szándékúaknál is. Egyrészt elutasították őket, mint veszedelmes újítókat, másrészt akadályokra bukkantak még a barátaiknál is, akik más nézeteket vallottak. Szétágazó vélemények közt tanácstalanul ingadoztak.

A nagy szellemi csatában, midőn minden oldalon s nem is mindig békésen forrt a vita, mint máskor is, mindenkinek figyelme Szent Péter széke felé irányult, a teljes igazság szent letéteményese felé, ahonnan az egész világra áradnak az üdvösség igéi; s Krisztus földi

helytartójának lábaihoz szokatlan tömegekben zarándokoltak a társadalomtudósok, a munkaadók és a munkások, és egyértelműen könyörögtek, hogy a biztos utat végre megmutassa nekik. Sokáig elmélkedett a bölcs pápa az Isten színe előtt, meghallgatta a tapasztaltak tanácsát, a kérdést minden oldaláról alaposan megfontolta, s végül „*apostoli tisztének sürgető parancsára*” (Rerum novarum, 1891. máj. 15. sz. 1.) „*hogy hallgatással kötelességet ne mulasszon*” (uo. n. 13.) szólott Krisztus egész egyházához, az egész emberiséghez a reá bízott tanítói hivatalnál fogva.

Megszólalt tehát 1891. május 15-én a sokáig várva-várt hang s a tárgy nehézségeitől meg nem rettenve, az öregségtől meg nem gyöngülve, hatalmas erővel új utakra terelte az emberiséget a szociális kérdésben.

Alapvető pontok a Rerum novarumban

Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaink, jól ismeritek a csodálatos tanítást, amely a Rerum novarum körlevelet örök időkre emlékeztetessé teszi. Benne a legjobb pásztor az emberiség nagy részét siratja, mert méltánytalanul szomorú és nyomorult viszonyok közt tengődik, s a munkások ügyét, akiket a mi korunk a munkaadók embertelenségének és korlátlan nyereségvágyának védtelenül kiszolgáltatott (Rerum novarum, num. 2.), nagylelkűen maga veszi pártfogásába, s nem kér segítséget sem a liberalizmustól, sem a szocializmustól, amelyek közül az első a szociális kérdés helyes megoldására teljesen képtelennek bizonyult, a másik pedig olyan orvoslást kínál, amely magánál a bajnál rosszabb, s az emberi társadalmat még szörnyűbb veszedelmekbe döntené.

A pápa a saját jogterületén mozog, s meg van győződve, hogy a vallás megőrzése és azoknak a kérdéseknek eldöntése, amelyek a vallással szoros kapcsolatban vannak, az ő illetékességéhez tartozik, s mivel itt olyan kérdéstről van szó, *amelyből a vallás és az egyház segítsége nélkül nincs kiút* (R. N. n. 13.), tisztán a természetes ész világánál fölismert és a kinyilatkoztatás tárházából merített változhatatlan igazságokra támaszkodva biztosan s *mint aki hatalommal bír* (Mt 7,29), megjelöli és kinyilvánítja a jogokat és kötelességeket, amelyek a gazdagok és szegények, a tőkés és munkások viszonyát szabályozzák, valamint azt, hogy az egyháznak, az államoknak és az érdekelteknek mi a szerepük a szociális kérdés megoldásában.

Nem hiába hangzott el az apostoli szó. Álmélkodva hallgatták s a legnagyobb lelkesedéssel fogadták nemcsak az egyház engedelmes fiai, hanem sokan az igazságtól és a hit egységétől távolállók is, s mindnyájan, akik a szociális és nemzetgazdasági kérdésekkel akár mint tudósok, akár mint törvényhozók foglalkoztak.

De a legbensőbb örömmel a keresztény munkások fogadták a körlevelet, akik a legfőbb földi Tekintély részéről érezték a pártfogást és a védelmet, s mindazok a nemes férfiak, akik a munkások sorsának javításán már régóta fáradozva, addig alig tapasztaltak egyebet, mint sokak részéről hideg közönyösséget, gyűlölködő gyanúsításokat, sőt nyílt ellenségeskedést. Nagyon is érthető, hogy ezek az apostoli körlevelet akkora tiszteletben tartották, hogy különböző helyeken évenként megünnepelelték annak emlékét hangos hála nyilatkozatok közt.

Az általános elégedettség mellett mégsem hiányoztak, akik megzavarodtak. XIII. Leó nemes és magasztos tanítása újszerűen hangzott a világiás füleknek, egyes katolikusok is gyanakvólag fogadták, sőt megbotránkoztak rajta. Mert bizony a liberalizmus bálványait bátran támadta és ledöntötte, megrögzött előítéleteket semmibe se vett, korát minden várakozás ellenére megelőzte úgy, hogy a késedelmes szívűek ezt az új társadalombölcseletet lenézték s az aggodalmaskodók a kellő magaslatra fölemelkedni nem mertek. Voltak, akik az új fényt megcsodálták ugyan, de azt utolérhetetlen eszménynek tartották, amelyet megkívánni ugyan lehet, de elérni nem.

A jelen körlevél célkitűzése

Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaink! Amidőn a Rerum novarum negyvenedik évfordulóját az egész világ, különösen pedig a mindenfelől az örök városba zarándokló katolikus munkások égő lelkesedéssel ünneplik, az alkalmat fölhasználjuk, hogy az egyházra és következésképp az emberi nemre kiáradott előnyöket elsoroljuk, a nagy Tanítómesternek tanítását a társadalmi és gazdasági kérdéstről bizonyos ellenvetésekkel szemben oltalmazzuk s egyes fejezeteiben alaposabban kifejtjük, végül a mai gazdasági helyzet és a szocializmus vizsgálata után a mostani társadalmi bonyodalom gyökerét fölkutassuk, s az üdvösséges megújulás útját, tudniillik az erkölcsök keresztény reformját megmutassuk. Tárgyalandó anyagunk három fejezetre oszlik, amelyeknek kifejtése a jelen körlevélnek a tartalma.

I. A Rerum Novarumból folyó előnyök

Azzal kezdjük, amit már a legelején akartunk mondani: lelki ösztönzésnek engedünk, midőn Szent Ambrus intelmét követve: „Nincs nagyobb kötelesség a hálaadásnál” (S. Ambros: *De excessu fratris sui Satyri*. lib. I. 44.), forró hálát adunk a jó Istennek mindazért a számtalan jóért, ami Leó körlevele nyomán az egyház és az emberi társadalom számára fakadt. Ha az összes jó következményeket felsorolni akarnók, akkor az utolsó negyven év szociális fejlődésének egész történetét kellene felölelnünk. Röviden három pontban jelezzük az eredményeket, – a három közreműködő tényező szerint csoportosítva – amelyeknek segítségével kereste a Mi Elődünk a megoldást.

1. Az egyház munkája

Leó világosan kifejtette, mit kell az egyháztól várni: „Az egyház az evangéliumból merített tanaival a harcot vagy megszüntetheti, vagy legalább annak keserűségét enyhítheti; egyeseknek nemcsak az elméjét kiművelni, hanem törvényeivel életüket és erkölcsüket is szabályozni törekszik és a szegények helyzetét sok hasznos intézménnyel javítja”. (R. N. n. 13.)

A tanítás

Az egyház nem zárta el keblében tétlenül az üdvösséges tannak gyógyító forrásait, hanem azokból bőségesen mentett, hogy a közbékét szolgálja. Amit a *Rerum novarum* a szociális és gazdasági kérdésekről előadott, azt maga XIII. Leó és utódai alkalomadtán ismételtén magyarázták, hangsúlyozták és a szükségletek szerint alkalmazták. Mindenkor igaz atyai szeretetet és lelkipásztori bátorságot tanúsítottak a szegények és a gyöngék védelmezésében. Elég legyen néhány megnyilatkozásukat fölemlíteni: XIII. Leó *Praeclare* körlevele 1894. jún. 20.; XIII. Leó *Graves de communi* körlevele 1901. jan. 18.; X. Pius motu propriója *De Actione populari Christiana* 1903. dec. 8.; XV. Benedek *Ad Beatissimi* körlevele 1914. nov. 1.; XI. Pius *Ubi arcano* 1922. dec. 23. és *Rite expiatis* 1926. ápr. 30. körlevelei. Hasonlóképpen jártak el az egyház püspökei, akik ugyanazt a tanítást állandóan magyarázták, bővebben kifejtették és a különböző országok viszonyaira az Apostoli Szentszék szándéka és útmutatásai szerint alkalmazni igyekeztek. (Lásd *Hiérarchie Catholique et le Problème Social depuis l'Encyclique Rerum Novarum 1891–1931*. XV–335. old. Kiadta az „Union internationale d'Études Sociales fondée à Malines, en 1920, sous la présidence du Card. Mercier”. Paris, éditions „Spes” 1931.)

Nem csoda, hogy az egyház vezetése és irányítása mellett sok egyházi és világi tudós kiváló szorgalommal fejlesztette a társadalomtudományt és a gazdaságtant, figyelemmel a mi korunk viszonyaira. Az a törekvés vezette őket, hogy az egyház örök és változhatatlan tanát az újabb szükségletekre alkalmazzák.

Így a Leó-féle körlevél útmutatása és sugalmazása alatt kialakult a valódi katolikus társadalomtudomány. Válogatott tudósok fejlesztik és bővítik naponként fáradhatatlan szorgalommal. Ezeket az egyház munkatársainak neveztük. S ők az igazságot nem a tudományosság homályában rejtegetik, hanem a napvilágra hozzák, mint a katolikus egyetemeken, főiskolákon és papnöveldékben rendszeresített igen hasznos szociális iskolák; a gyakran és örvendetes eredményekkel rendezett szociális gyűlések vagy hetek, a társadalomtudományos körök; végül a mindenfelé megjelent korszerű és józan szociális kiadványok bizonyítják. Sőt ezzel még nem is merítettük ki a Leó-féle körlevélből származó

hasznot. Mert a Rerum novarum tanítása lassanként azokhoz is utat talált, akik az egyház egységén kívül állnak s az egyház hatalmát el nem ismerik. A katolikus elvek a szociális kérdéstről észrevétlenül az egész emberiség közkincsévé váltak, s a boldogemlékű Elődünk által oly magasztosan meghirdetett örök igazságokkal legnagyobb örömünkre már a nemkatolikus sajtóban és könyvekben, sőt a törvényhozó kamarákban és a bíróságoknál is találkozunk, mint gyakran alkalmazott és elfogadott tételekkel.

Többet mondunk. A borzalmas világháború után a nagyobb nemzetek képviselői a békét gyökeres szociális reformokkal akarták megalapozni, s a munkások helyzetének a jog és méltányosság szerint való rendezése céljából több határozatot hoztak, amelyek közül sok oly föltűnően egyezik a Leó-féle elvekkel és intelmekkel, mintha tudatosan azokból merítették volna. A Rerum novarum valóban korszakos okmány. Jogosan alkalmazhatjuk rá Izaiás próféta szavát: „Zászlót emel föl a nemzetek között”. (Iz 11,12)

A tannak átültetése a gyakorlatba

Mialatt a tudományos munka nyomán a Leó-féle igazságok az emberek elméjébe hatoltak, a gyakorlati megvalósításra is sor került. Tevékeny jóindulattal leginkább arra irányult a gondos munka, hogy az emberiségnek az az osztálya fölemelkedjék, amely a legújabb gazdasági fejlődés folyamán számban ugyan nagyon megnövekedett, de a társadalomban méltó helyét és rangsorolását el nem nyerte, s azért kellő megbecsüléshez és értékeléshez nem jutott, tudniillik a munkások osztálya. A lelkipásztori munkával terhelt világi és szerzetespapság fáradhatatlan szorgalommal fogott a munkások megneveléséhez, mégpedig kiváló lelki haszonnal. A munkásoknak keresztény szellemmel átítatását célzó ernyedetlen tevékenység azzal az eredménnyel is járt, hogy a munkások saját értékük öntudatára ébredtek, világosan fölismerték jogaikat és kötelességeiket, a törvényes boldogulás módjait, s így másoknak alkalmas vezetői lettek.

Azután már a magasabb életszint hatásosabb biztosítása következett. Nemcsak a jóléti és jótékonyági intézmények szaporodtak a pápa buzdítása nyomán. Hanem napról-napra új és népes egyesületek keletkeztek az egyház tanácsára és többnyire papok kezdeményezésére, amelyekben munkások, iparosok, földművesek és mindennemű alkalmazottak kölcsönös segítségére szövetkeztek.

2. Az államhatalom tevékenysége

Ami az államot illeti, a pápa merészen túlteszi magát azokon a korlátokon, amelyeket a liberalizmus az államnak szabott, s bátran tanítja, hogy az állam nemcsak jogállam és a törvényes rendnek őre, hanem minden eszközzel oda kell törekednie, hogy oly törvényeket és intézményeket teremtsen, amelyek nyomában a köz- és magánjólét fölvirágozzék. (R. N. n. 26.) Egyes polgároknak és a családoknak biztosítani kell ugyan a cselekvési szabadságot, de mindig a közjó és mások jogának sérelme nélkül. Az államhatalom kötelessége az egész nemzetet és annak egyes tagjait megvédelmezni. De a jogvédelem gyakorlásánál különös figyelemmel kell lennie a gyöngékre és szegényekre. „A gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyáikkal s így kevésbé szorulnak rá az állami oltalomra; míg a szegények, kik semmi eszközzel sem rendelkeznek érdekeik védelmére, egyedül az államra támaszkodhatnak.” (R. N. n. 29.)

Nem tagadjuk ugyan, hogy egyes államkormányok már a Leó-féle körlevél előtt is segítettek a munkások sürgősebb szükségletein, és orvosolták a kegyetlenebb igazságtalanságokat. Azonban az államférfiak általában csak akkor ébredtek hivatásuk teljes öntudatára és akkor kezdtek átfogóbb szociálpolitikába, miután Szent Péter székéről az apostoli szó utat talált az egész világba.

A Rerum novarum hatásaként a liberalizmus elvei összeomlottak, amelyek az államhatalom hatásos beavatkozását oly régóta megakadályozták. Maguk a népek erélyes és hathatós szociálpolitikát sürgettek. Kiváló katolikus férfiak föllekesültek és kormányaiknak ezen a működési téren följánlották szolgálataikat és gyakran ők voltak az országgyűléseken ennek az új politikának leglelkesebb szószólói. Sőt nem ritkán a Leó-féle gondolatoktól áthatott papok voltak az ilyen újonnan alkotott törvényeknek előterjesztői az országgyűléseken, valamint később azok végrehajtásának legerélyesebb sürgetői.

Ennek a következetes és fáradhatatlan munkának eredményeként a jognak egészen új ága fejlődött ki, amely a korábbi nemzedék előtt még teljesen ismeretlen volt, s amely a munkásoknak a keresztény emberi méltóságból folyó szent jogait erélyesen védi: lelkét, egészségét, erőit, családját, otthonát, a munkahelyet, a munkabért, a munka veszélyeit s minden a munkás helyzetével összefüggő körülményt törvényes védelem alá helyez, különös tekintettel a nőkre és a gyermekekre. Ha ezek a jogszabályok mindenütt nem is hajszára egyeznek a Leó-féle intelmekkel, mégis sokban emlékeztetnek a Rerum novarumra, amelynek leginkább lehet köszönni, hogy a munkások helyzete azóta jobbra fordult.

3. Az érdekeltek önsegélye

Végül a bölcs pápa azt fejtegeti, hogy a munkaadók és a munkások is sokat tehetnek oly intézmények által, amelyek a szegényeket kellő segélyben részesítik, s a két osztályt egymáshoz közelebb hozzák. (R. N. n. 36.) Ilyen intézmények közt az első helyre teszi az *egyesületeket*, amelyek vagy kizárólag a munkásokból, vagy a munkaadókból és a munkásokból alakulnak. Kimerítően foglalkozik ezek magyarázatával és ajánlásával. Éles elmével megvilágítja a természetüket, föladatukat, hasznukat, jogaikat és kötelességeiket, szervezetüket.

A körlevélnek ez a része volt különösen korszerű. Abban az időben a legtöbb országban a kormányférfiak még teljesen a liberalizmus hívei voltak, a munkásegységeket rossz szemmel nézték, sőt nyíltan üldözték. Míg ugyanakkor más néposztályok hasonló egyesületei akadályokba nem ütköztek s könnyen megkapták az állam jogvédelmét, addig kiáltó igazságtalansággal éppen azoknak tagadták meg az egyesülés természetes jogát, akiknek a legnagyobb szükségük volt rá, hogy vele a hatalmasabbak nyomása ellen védekezhessenek. Még a katolikusok közt is akadtak, akik a munkások első kísérleteit az egyesülésre barátságtalanul nézték, mert bennük holmi szocialista és forradalmi szellemet sejtettek.

A munkásszervezetek

Éppen azért olyan kivételesen nagyjelentőségűek azok az alapelvek, amelyeket Leó legfőbb tanítói tekintélyével meghirdetett, mert meg tudták törni az említett ellenállást és eloszlatni az aggodalmakat; valamint azért is, mert a keresztény munkásokat a különböző szakmák szerint az egyesülésre buzdították, és az egyesülés mikéntjét is megmagyarázták, így számtalan munkást megőriztek a jószellemben, akiket pedig a szocialista szervezetek – magukat a nincstelenek és elnyomottak egyedül hatásos védőbástyaiként fitogtatva – erősen csábítottak.

Különösen szerencsés a körlevélnek az az utasítása: „Úgy kell szervezni és vezetni a munkásegységeket, hogy a legjobban és a legtokéletebben szolgálják a munkások érdekeit, vagyis az egyes munkások testi, lelki és gazdasági boldogulását”. Továbbá „világos, hogy elsősorban valláserkölcsi tökéletesedésre kell tekintettel lenni, s a társulatokat főképpen ez alapon szervezni”, mert „ha a társadalmi törvényeket a hit szilárd alapjára építjük, akkor mód nyílik a társadalom tagjainak viszonyait helyesen elrendezni, a békés egyetértést és a boldogulást biztosítani”. (R. N. n. 42, 43.)

Ilyen munkásegysülések létesítésén dicséretes buzgósággal fáradoztak papok és világiak, akik XIII. Leó szándékait hiánytalanul megvalósítani igyekeztek. S a megalakult egyesülések valóban keresztény munkásokat képeztek, akik kiváló szaktudásukat összeegyeztették a vallás parancsaival; anyagi érdekeiket és jogaikat hatásosan és erélyesen megvédték, de amellet az igazságosság követelményeit figyelembe vették s a többi osztályokkal a társadalmi élet keresztény szellemben való megújítására őszintén közreműködtek.

Azonban XIII. Leó gondolatait és tanácsait a különféle országok sajátos viszonyai szerint különféle utakon igyekeztek érvényesíteni. Egyes helyeken a pápa által megjelölt összes célokat egy és ugyanaz a szervezet vállalta, másutt a helyi viszonyok hatása vagy kényszere alatt fölosztották a munkát, s külön szervezetek alakultak a munkásérdekek védelmére a munkapiacra, mások a gazdasági önszegélyezés föladatát vállalták, ismét mások a valláserkölcsi nevelés és a vele összefüggő célok területén mozogtak.

Az utóbbi utat ott választották, ahol az országos törvények, sajátos gazdasági tényezők, a mai társadalomban sajnos tapasztalható s fölötte káros véleménykülönbségek és széthúzások, vagy a fölforgató elemek támadásával szemben az egységes erővel védekezés szükségessége tisztán katolikus munkásszakszervezetek alapítását megakadályozzák. Ilyen körülmények között a katolikus munkások kénytelenek a semleges szakszervezetekhez csatlakozni, amit természetesen akkor tehetnek, ha a vegyes szervezet a jog és az igazságosság elveit vallja és katolikus tagjainak teljes lelkiismereti szabadságot biztosít és nekik az egyház utasításainak követését megengedi. A püspökök illetékesek a katolikusoknak csatlakozását ilyen egyesületekhez megengedni, ha a viszonyok mérlegelése alapján a vegyes egyesülések szükségességét és vallási szempontból veszélytelenségét fölismerik.

Természetesen szem előtt kell tartaniok azokat az alapelveket és biztosítékokat, amelyeket szentemlékü Elődünk, X. Pius pápa megállapított. (*Singulari quadam* körlevél, 1912. szept. 24.) Egyik legelső és legfontosabb előföltétel, hogy az ilyen szakszervezetek mellett katolikus munkásegysületek létesüljenek, amelyek tagjaikat kellő valláserkölcsi szellemmel eltöltik, és arra képesítik, hogy a gazdasági szervezetbe belevigyék a jó szellemet, amely annak egész tevékenységét irányítja. Így az egyesületek jótékony hatása a tagokon túl is érvényesülni fog. Hála a Leó-féle körlevélnek, a nyomában alakult munkásszervezetek, ha számban még fölül is múlják őket a szocialista és kommunista szervezetek, mindenféle fölvirágoztak, és már akkora taglétszámot értek el, hogy úgy az egyes államokon belül, mint nemzetközi viszonylatban is érvényesíthetik befolyásukat a katolikus munkások jogos és méltányos igényei, valamint a keresztény társadalomtudomány egészséges elveinek megvalósítása érdekében.

Más osztályok egyesülései

XIII. Leó az egyesülési jogot mint természetjogot olyan világosan megalapozta és olyan hatásosan megvédte, hogy a munkásokon kívül más társadalmi osztályok egyesületeinek kiépítésére is alkalmat adott. A körlevélnek nem kis része van benne, hogy a földművesek és a középosztályúak közt is virágzásnak indultak, és folyton szaporodnak a hasznos egyesületek és különféle szövetkezetek, amelyekben a gazdasági érdekek mellett a lelki műveltséget is ápolják.

A munkaadók szövetségei

Ha Elődünknek az a vágya, hogy a munkaadók és a vállalkozók közt is létesüljenek szövetségek, kevésbé teljesült, mert ilyenek – fájdalom – alig vannak, úgy azt nem annyira a jószándék hiányának, mint inkább a sajátos tárgyi nehézségeknek kell tulajdonítani, amelyeket ismerünk és kellően méltányolunk. Mégis reméljük, hogy az akadályok a jövőben

legyőzhetőek lesznek. Addig is nagy örömmel üdvözöljük e téren a sokat ígérő és szerencsés kezdeményezéseket, amelyektől még bőséges áldást várunk. (Epist. S. Congr. Concilii ad Episcopum Insulensem, 5. Junii 1929.)

A Rerum novarum a társadalmi rend aranybullája

A Leó-féle körlevél áldásos gyümölcsei, amelyeket Mi – Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaiink – bizony csak futólagosan érinthettünk, világosan bizonyítják, hogy az emberi társadalomnak ebben a halhatatlan okmányban festett képe bár igen szép, de nem ábrándkép. Ellenkezőleg: a Mi Elődünk az evangélium élő és folyton éltető forrásából olyan tantételeket merített, amelyek az emberiséget tépő véres küzdelmet rögtön ugyan nem megszüntetni, de szemmel láthatóan jelentékenyen enyhíteni tudják. A negyven évvel ezelőtt bőségesen elhintett jó mag részben termékeny talajra hullt. Ezt bizonyítják az áldásos gyümölcsök, amelyeket az egyház és az egész emberiség Isten kegyelméből a maga javára fordíthatott. Túlzás nélkül mondhatjuk, hosszú időnek próbájában a Leó-féle körlevél *aranybullának* bizonyult, amelyre az egész keresztény társadalmi tevékenység mint biztos alapokmányra támaszkodhatik. Akik a körlevelet vagy annak emlékünnepeit lenézik, azt káromolják, amit nem ismernek, vagy ha fölültesen ismerik, nem értik, s ha mégis értik, akkor fölháborítóan hálátlanok.

A körlevél megjelenése óta eltelt időszak alatt kétségek merültek föl egyes részek helyes magyarázata vagy a belőlük levonható következtetések körül, ami miatt a katolikusok közt is heves vitatkozások folytak. Azután a legújabb idők szükségletei és a közben beállott nagy változások megkövetelik a Leó-féle tanításhoz való gondos alkalmazásukat, esetleg annak némi kiegészítését. Készségesen megragadjuk azért a kínálkozó alkalmat, hogy apostoli tisztünkénél fogva, amely Minket mindenki adósává tesz (Róm 1,14), tehetségünk szerint megfeleljünk a kétségekre és az újabb idők követelményeinek eleget tegyünk.

II. Az egyház illetékessége társadalmi és gazdasági kérdésekben

Mielőtt ezeknek fejtegetésébe bocsátkoznánk, előre kell bocsátanunk, amit XIII. Leó már régen világosan leszögezett, hogy jogunk és kötelességünk legfőbb apostoli tekintélyünknel fogva a társadalmi és gazdasági kérdésekben ítéletet mondani. (R. N. n. 13.) Az egyháznak ugyan nem az a föladata jutott osztályrészül, hogy az embereket ideiglenes és mulandó boldogságra vezesse, hanem az örök üdvösségre kalauzolja. Sőt „az egyház nem is tartja megengedhetőnek, hogy ok nélkül földi ügyekbe avatkozzék”. (*Ubi arcano* körlevél, 1922. dec. 23.) De lehetetlen az egyháznak az Istentől rája ruházott hivatását megtagadni és tekintélyét nem érvényesíteni akkor, amikor nem tisztán technikai kérdésekről van szó, amelyek megítéléséhez sem alkalmas eszközei, sem küldetése nincs, hanem olyanokról, amelyek az erkölcsi törvényekkel összefüggésben állanak. Tehát úgy a társadalmi, mint a gazdasági kérdések az erkölcsi törvényekhez való viszonylatukban a Mi legfőbb bírói hatalmunk alá tartoznak, mert az Isten Ránk bízta az igazság letételének őrzését, és azt a súlyos kötelességet, hogy az erkölcsi törvényt a maga teljességében hirdessük, magyarázzuk és annak megtartását minden körülmények között sürgezzük.

S bár a gazdaságnak és az erkölcsnek megvan a maga külön önálló területe, mégis nagy tévedés volna a gazdasági rendet az erkölcsi rendtől úgy elválasztani, hogy a gazdaságot az erkölcsről függetlennek mondjuk. Az úgynevezett gazdasági törvények, amelyek a dolgok természetéből és a testből és lélekből álló ember lényegéből folynak, meghatározzák a célokat, amelyeket az ember a gazdasági téren vagy el nem érhet, vagy elérhet; és ha igen, milyen eszközök alkalmazásával. Az emberi ész pedig ugyancsak a dolgokból, valamint az ember egyéni és társadalmi természetéből világosan fölismeri a teremtő Isten által az egész gazdasági rend számára kitűzött célt.

Azonban egyedül az erkölcsi törvény kötelez minket, hogy amint általában minden tevékenységünkben legfőbb és utolsó célunkat, úgy tevékenységünk egyes ágaiban az ezek számára a természettől vagy inkább a természet Alkotójától fölismerhetően megszabott külön célokat kövessük és ezeket helyes rendben a legfőbb célnak alárendeljük. Ha az erkölcsi törvénynek hűségesen engedelmességek, akkor a gazdasági téren keresett külön célok – az egyéni és a társadalmiak egyaránt – a célok egyetemes rendjébe önként is helyesen beilleszkednek s mi rajtuk keresztül mint lépcsőkön fölemelkedünk és elérjük minden dolgok végső célját, az Istent, aki önmagának és nekünk a legfőbb és végtelen Jó.

1. A tulajdonjog

Áttérve a részletekre, először a tulajdonjogról tárgyalunk. Emlékezték, – Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaiunk – hogy boldogemlékű Elődünk a tulajdonjogot erélyesen védelmezte az akkori szocialisták tanításával szemben, és bebizonyította, hogy a magántulajdon eltörlése a munkásoknak is nem a javára, hanem végső veszedelmére volna. Mivel ezért a pápát és az egyházat magát megrágalmazzák, mintha a gazdagok pártját fogta volna és most is azt tenné, ami a legnagyobb igazságtalanság; s mivel a katolikusok is vitatkoznak Leó ezen tanításának helyes és hiteles értelméről: indokoltnak tartjuk, hogy a pápa tanítását, azaz a katolikus tant a rágalommal szemben védelmünkbe vegyük, és a hamis magyarázatokkal szemben megvilágítsuk.

A magántulajdon egyéni és társadalmi jellege

Először is kétségtelen tény, hogy sem Leó, sem az egyház útmutatása és irányítása alatt működő hittudósok soha nem tagadták vagy kétségbe nem vonták a magántulajdonnak kettős jellegét, tudniillik az egyéni és társadalmi vonatkozását, a magánjólét és a közjó felé irányuló két oldalát. Ellenkezőleg egyértelműleg tanítják, hogy a természet – azaz a Teremtő – azért adta az embernek a magántulajdonjogot, hogy egyrészt önmagáról és családjáról gondoskodhassék, másrészt a Teremtő által az egész emberiségnek szánt földi javak éppen a magántulajdonjog intézményének segítségével a céljuknak megfeleljenek, mert mindkét cél csak szilárd és biztos rend mellett érhető el.

Két veszedelmes egyoldalúságot kell itt gondosan elkerülni. A magántulajdonjog szociális és közjellegének tagadása és legyöngítése *individualizmushoz* vagy legalább ennek közelébe vezet, míg a magán és egyéni jellegének félreismerése vagy kiüresítése a *kollektivismushoz* vezet, vagy annak álláspontját sűrolja. Ha nem óvakodunk, úgy meredek lejtőn abba az erkölcsi, jogi és szociális modernizmusba süllyedünk, amelyet már a pápai székfoglalásunk alkalmával kiadott körlevelünkben elítéltünk. (*Ubi arcano*, 1922 dec. 23.) Jól jegyezzék meg ezt különösen azok a forradalmi szellemek, akik nem szégyenlik az egyház szemére vetni, hogy teológusainak tanításába a magántulajdonjog pogány fogalmának becsempészését eltűrte, amelynek helyébe másikat kell tenni, amelyet megdöböntő tudatlansággal kereszténynek mernek mondani.

A magántulajdon kötelességei

Hogy a magántulajdonról és annak kötelességeiről folyó lázas vitatkozásokat bizonyos határok közé szorítsuk, először is alapvető igazságként leszögezzük XIII. Leó tételét: a magántulajdonjog és annak használata két különböző dolog. (R. N. n. 19.) A tulajdonnak tiszteletben tartása, a saját jogának korlátai közt megmaradás és a más jogának meg nem sértése a kölcsönös igazságosság követelménye. Viszont a magántulajdonosoknak az a kötelessége, hogy javaikkal erkölcsösen éljenek, már nem az igazságosság, hanem más erényeknek folyománya, amelyekből folyó erkölcsi kötelességek jogi úton ki nem kényszeríthetők. (R. N. n. 19.)

Helytelen azért az az állítás, hogy a magántulajdonjognak és az erkölcsileg jól rendezett használatnak ugyanazok a korlátai, s még inkább ellenkezik az igazsággal az a tan, hogy a visszaélés vagy a nem használás folytán megszűnik, vagy elvész a tulajdonjog.

Igen hasznos és érdemes munkát végeznek mindazok, akik a békét és egyetértést kellőleg szem előtt tartva és az egyház hagyományos tanítását a maga teljességében követve a tulajdonjog belső természetét és azokat a határokat kutatják, amelyeket az emberek társadalmi élete úgy a magántulajdonjognak, valamint a magántulajdon használatának, vagyis a jog gyakorlásának szab. De hamis úton haladnak és tévednek azok, akik a magántulajdonjog egyéni vonatkozását annyira kiüresíteni iparkodnak, hogy azt valójában tönkreteszik.

Az államhatalom joga

Már a magántulajdonjog kettős jellegéből – egyéni és társadalmi vonatkozásából – világosan következik, hogy a magántulajdon használatánál nemcsak az egyéni érdeket, hanem a közjót is tekintetbe kell venni. Az idevágó kötelességeket a jelentkező szükségletek szerint közelebről körülírni az államnak a joga, amennyiben azokat a természetjog már eléggé világosan meg nem határozza. Az állam tehát – mindig a természetjog és az isteni jog keretein belül – a közjó valóságos követelményei alapján pontosabban és részletesebben

előírhatja, mi szabad a tulajdonosoknak a tulajdon használatában és mi tilos. Sőt – amint XIII. Leó találóan mondja – az Isten az emberi okosságra és az államokra bízta a magántulajdon körülírását. (R. N. n. 7.) Amint ugyanis a társadalmi élet egyéb alaptényezői, úgy a magántulajdon sem föltétlenül változatlan. Így tanítja a történelem. Mi magunk is kifejeztük ezt már a következő szavakkal: „Milyen különböző alakot mutatott a tulajdon, kezdve az ókori formájától a vad népeknél, amelyeknek elszórt tanúi még napjainkban is élnek, egészen a pátriárkális időkig s azután fokról-fokra tovább a zsarnokság (ezt a szót a maga klasszikus értelmében használjuk) idejének sokféle alakjáig; azután a hűbériség intézményén át a monarchikus alkotmányok különféle változatai, végül a legújabb idők folyton módosuló alkotmányformái idején”. (Szózatunk az olasz Actio Catholica képviselőihez 1926. május 16.) Az állam természetesen nem élhet önkényűleg ezzel a jogával. A természetes magántulajdonjognak és öröklési jognak mindig sértetlenül fenn kell maradnia, mert az államnak nincs joga azt elvenni. „Hiszen az ember előbb volt, mint az állam.” (R. N. n. 6.) „A család is fogalmilag és tényleg megelőzi az államot.” (R. N. n. 10.) Ugyanazért Leó hangsúlyozta, hogy az államnak nem szabad túlméretezett adókkal a magánosok tulajdonát tönkretenni. „A magántulajdonjogot nem az állami, hanem a természetjog adja az egyeseknek. Tehát az államhatalom nem törölheti azt el, hanem csak szabályozhatja, és a közjó érdekeivel összeegyeztetheti.” (R. N. n. 35.) Mikor az államhatalom a magántulajdont a közjó követelményeihez alkalmazza, a tulajdonosokkal szemben nem ellenséges, hanem barátságos szolgálatot végez, mert ilyen módon megakadályozza, hogy az isteni Gondviselés által az emberi élet megkönnyítése céljából alapított magántulajdon jogintézménye túrhetetlen állapotokat ne teremtsen, s így önmaga sírját meg ne ássa. Ez nem a magántulajdon eltörlése, hanem oltalmazása, nem a tulajdonjog meghiúsítása, hanem megszilárdítása.

A jövedelmek hova fordításának kötelessége

A szabad jövedelmek, azaz a méltó és tisztességes életfenntartáshoz nem szükséges jövedelmek elköltése sem korlátlanul az egyénnek a szabad akaratától függ. Úgy a Szentírás, mint az egyházatyák szüntelenül hangsúlyozzák a gazdagok kötelességét, hogy alamizsnálgodjanak, a jótékonyt és a bőkezűséget gyakorolják. Nagy jövedelmeknek munka- és kereseti alkalmak teremtése végett vállalatokba befektetése az anyagi doktor nyomán levezetett következtetésünk szerint a jótékonyt erényének igen kitűnő és korszerű gyakorlása, föltéve, hogy a befektetés valószínű értékek termelésére irányul. (Vö. S. Thom. Summ. Theol. II–II. q. 134.)

A tulajdon szerzésének jogcímei

A magántulajdon őseredeti szerzési jogcíme – amint minden idők hagyománya és Elődünk tanítása igazolja – az uratlan vagyon elfoglalása és a munka. Minden ellenkező állítással szemben is tény, hogy a lefoglalásra alkalmas és uratlan tárgy elfoglalása senkinek a jogát nem sérti. A munkának annyiban van tulajdon szerző hatálya, amennyiben az ember saját nevében végzi, s a munka a tárgyat átalakítja vagy értékesebbé teszi.

2. Tőke és munka

Más természetű az a munka, amelyet bérért idegen vagyontárgyon végeznek. Erre kiválóan ráillik, amit Leó tiszta igazságnak mond, tudniillik, hogy „a dolgozók munkájából származik az államok gazdagsága”. (R. N. n. 27.) Hiszen saját szemünkkel láthatjuk, miként nőnek ki az emberiség vagyonát alkotó nagy értékek a munkások kezeiből, amelyek vagy

pusztán, vagy szerszámokkal és gépekkel termelő erejüket kifejtik. Köztudomású, hogy minden nép a szegénységből és nyomorúságból a magasabb és boldogabb sorsba összes tagjainak vállvetett munkája folytán emelkedett. Egyesek a munkát vezetik, mások végzik. De nem kevésbé köztudomású, hogy az összes erőfeszítések hiúk és hasztalanok voltak volna, sőt még megkísérelhetők sem lettek volna, ha a mindeneget teremtő Isten az ő végtelen jóságánál fogva előbb természetes gazdagságot, természeti kincseket és erőket nem alkotott volna. Hiszen mi egyéb a munka, mint a szellemi és testi erőket a természeti kincseken vagy azok segítségével működésbe hozni és gyakorolni? Azonban a természeti törvény, amelyben Isten akarata nyilvánul, bizonyos rendet követel meg a természeti adottságoknak termelő célokra való felhasználása terén. Ennek a rendnek előfeltétele, hogy minden dolognak meglegyen a maga tulajdonosa, vagyis a magántulajdon intézménye.

Tőke és munka egymásrautaltsága

Amikor valaki nem a saját tulajdonán dolgozik, akkor másnak a munkája, másnak a vagyontárgyával társul. Egyik rész sem megy semmire a másik nélkül. Ezt az esetet tartotta szembe előtt XIII. Leó, midőn írta: „Úgy a tőke munka nélkül, mint a munka tőke nélkül fenn nem állhat”. (R. N. n. 15.) Hamis volna azért akár a tőkének, akár a munkának tulajdonítani azt, amit együttesen termeltek; s tőkéletesen igazságtalan, ha az eredményt az egyik fél a másik közreműködésének tagadásával egyedül magának igényeli.

A tőke igazságtalan igényei

Bizony sokáig túlsókat vett el magának a tőke. A termelt javakat, a jövedelmet a tőke igényelte magának s a munkásnak alig hagyott eleget erőinek pótlására és helyreállítására. Valami állítólagos ellenállhatatlan gazdasági természettörvény nevében hangoztatták, hogy a tőkehalmozás csak a tőkénél történhetik, és a munkás állandóan az ő szűkös és nyomorúságos helyzetére van kárhozthatva. A gyakorlat természetesen nem egyezett mindig és mindenütt a liberalizmus elméletével, amelyet általában Manchester-ről neveztek el, azonban tagadni nem lehet, hogy a gazdasági és szociális intézmények ilyenféle hajlamokat árultak el. Nem csoda, hogy ezt a hamis elméletet és ezeket a jogtalan követeléseket hevesen támadták, mégpedig nem egyedül a munkások, akik természetes vágyakozásukat a jobb sors után megcsalva látták általuk.

A munka jogtalan követelései

A megrövidített munkások táborába az értelmiséghez tartozók is kerültek, akik az állítólagos gazdasági természettörvénnyel szembeszegeztek egy légből kapott erkölcsi törvényt, amely szerint a termelés egész eredménye és a jövedelmek – kivéve a tőke fenntartására és följújtására szükséges összegeket – jogosan a munkásokat illetnék. Ez a tétel tetszetősebb, mint némely szocialistáknak a követelése, hogy a termelőeszközöket államosítani vagy szocializálni kell, s éppen azért veszedelmesebb és a gyanútlanok megtévesztésére alkalmasabb. Édes méreg, amelyet sokan mohón ittak magukba, akiket a nyílt szocializmus megkeríteni nem tudott.

A két részesedő fél közt a helyes eloszlás vezérelve

Ahelyett, hogy a két fél hamis elméletekkel elzárta magának az utat az igazságos békekötéshez, meg kellett volna fontolnia Elődünknek bölcs szavait: „Bár a magánosok közt elosztva mégsem szűnik meg a föld mindenkinek hasznára lenni”. (R. N. n. 7.) Kevéssel

ezelőtt Mi is ugyanazt tanítottuk, midőn kifejtettük, hogy a természet a maga javait a magántulajdon által éppen a haszon miatt osztotta föl, amelyet a látható természet javai csak meghatározott és biztos rend útján nyújthatnak az embernek. Ezt az igazságot szüntelenül szemünk előtt kell tartani, ha az igazság útjáról letérni nem akarunk. Nem akármilyen fölosztása a vagyonnak és a gazdagságnak alkalmas az Istentől megszabott cél valamelyes vagy éppen tökéletes elérésére. Ugyanazért a gazdasági és szociális haladás nyomán folyton szaporodó vagyont az egyes emberek és osztályok közt úgy kell elosztani, hogy a Leó által említett általános haszon megóvassék, vagy más szavakkal, az egész emberi társadalom közjára kárt ne szenvedjen. A társadalmi igazságosságnak ez a törvénye tiltja, hogy egyik osztály a másikat a haszonrészesedésből kizárja. Vét a törvény ellen a gazdagok osztálya, ha vagyonának nyugodt élvezetében azt tartja a dolgok helyes rendjének, hogy neki minden, a munkásnak semmi se jusson; s vét a jogukban megsértett és szenvedélyesen izgatott szegények osztálya, midőn jogérzékében és jogának keresésében egyoldalúvá válik, s mindent mint állítólag kezeinek munkáját magának igényel, és kivétel nélkül minden nem munkával szerzett vagyont és jövedelmet, nem tekintve annak fontosságát és szerepét a köz javára, egyedül mint ilyent támad és eltörrendőnek mond. Nem hallgathatjuk el, hogy egyesek ebben a tárgyban helytelenül és alaptalanul idézik Szent Pál mondását: „Aki nem dolgozik, ne is egyék”. (2Tessz 3,10) Az apostol itt azok ellen beszél, akik nem dolgoznak, noha tudnának és tartoznának is dolgozni, s figyelmeztet, hogy az időt, valamint testi és lelki erőinket szorgosan kell kihasználnunk és nem szabad másoknak terhére esnünk, amikor magunk is tudunk magunkról gondoskodni. De nem tanítja az apostol, hogy a munka az egyedüli jogcím az élelemhez és a jövedelemhez. (Vö. 2Tessz 3,8–10)

Tehát mindenki kapja meg a maga részét a közjavakból. Oda kell hatni, hogy a teremtett javak elosztása a közjó és a szociális igazságosság kívánalmaival összhangba hozassék, mert ma a kevésszámú túlgazdag és a vagyontalanok beláthatatlan tömegei közt fennforgó ellentét megzavarta, amit minden jóérezésű ember elismer.

3. A proletárok megváltása

A proletárok megváltása az a cél, amelyet a Mi Elődünk mint parancsoló szükségességet kitűzött. Most annál inkább kell ezt hangsúlyoznunk és sürgetnünk, mert a pápa üdvös intelmei bizony gyakran feledésbe mentek, mert vagy szándékosan agyonhallgatták, vagy keresztülvihetetleneknek tartották, pedig igenis keresztülvihetők, sőt a megvalósításuk egyenesen szükséges. És ha az a tömegnyomor, amelyet Leó még elrettentő színekben maga körül látott, ma már ugyanabban a mértékben nincs is meg, azért az ő intelmei a mi korunkra éppen úgy illenek és találnak. Kétségtelen, a munkások helyzete jobbra fordult és sok tekintetben emelkedett, különösen a műveltebb és nagyobb országokban, ahol már nem lehet általában és különbségtétel nélkül mondani, hogy a munkásság nyomorban él. Mégis mióta a modern technika és a gyáripár további nagy területekre, úgy az új településekre, mint a kelet régi kultúrállamaiba utat talált s ott megállapodott, a proletárok száma ismét hihetetlenül megszorodott, s keserves panaszuk az égbe kiált. Számukat növeli a földmunkások óriási serege, akik a legalacsonyabb életszintre szorultak, és a legkisebb reményük sincs, hogy valaha is egy darabka földet a magukénak mondhassanak, tehát örökre a proletársorral vannak eljegyezve, ha jobb belátás nem érvényesül és hatásos intézkedések nem történnek.

Bár igaz, hogy a szegénység és a proletársors nem azonos fogalmak, mégis a proletárok igen nagy tömegei a túlgazdagok csekély számával szemben megcáfolhatatlan bizonyítéka annak, hogy a földi javak a mi korunkban, az industrializmus korában, amikor oly bőségesen termelnek értékeket, nincsenek helyesen elosztva és nem megfelelően szolgálják a különböző osztályokat.

A proletársors megszüntetése magántulajdon juttatásával

Azért legalább ezentúl minden erőfeszítéssel oda kell hatni, hogy a termelt javak csak méltányosan halmozódjanak a birtokosoknál, ellenben bőségesen jussanak a munkásoknak. Nem hogy ezek a munkát abbahagyják, mert az ember munkára van teremtve, mint a madár a repülésre, hanem hogy családi vagyontól megtakaríthassanak, azt okos kezeléssel szaporítsák, így a családi terheket könnyebben és gondtalanabban viselhessék, és a lét bizonytalanságából, a valódi proletársorsból szabadulva nemcsak az élet viszontagságaival megküzdhessenek, hanem az a vigasztalódásuk is meglegyen, hogy haláluk után öveikről valahogyan gondoskodva van. Mindezt a Mi Elődünk nemcsak érintette, hanem világosan és érthetően nyilvánította, s Mi a jelen körlevélben újra hangsúlyozzuk. Ha férfiasan és haladéktalanul nem vállaljuk a végrehajtást, ne áltassuk magunkat, hogy a közrend, az emberi társadalom békéje és nyugalma a fölforgató hatalmak ellen megvédhető.

4. Az igazságos bér

A végrehajtás pedig másként nem sikerülhet, mint ha a munkás szorgalommal és takarékossgal bizonyos vagyonhoz juthat, amint Elődünk nyomain haladva már kifejtettük. S miből takaríthat meg valamit mérsékelt életmód mellett a munkás, akinek az életfenntartáshoz és életszükségletekre egyedüli keresetforrása a munka, ha nem a munkabérből? Így jutunk el a munkabér kérdéséhez, amelyet Leó nagyfotosságú kérdésnek nevez. (R. N. n. 34.) Az ő tanítását és utasításait a szükség szerint itt körülményesebben kifejtjük és továbbfejlesztjük.

A bérvizony önmagában nem igazságtalan

Akik a munkabérszerződést már magában véve igazságtalannak tartják, és helyébe a társadalmi szerződést követelik, nemcsak tarthatatlan álláspontot vallanak, hanem Elődünk emlékét sértik, aki körlevelében a munkabérszerződést elfogadja, és annak igazságosabb rendezésével behatóan foglalkozik.

A mai társadalmi viszonyok közt mindenesetre tanácsos a munkabérszerződésnek a lehetőség szerint bizonyos közeledése a társadalmi szerződéshez. Valamelyes kezdeményezések történtek is már a munkások és a munkaadók nem csekély előnyére. Ilymódon ugyanis a munkások és a tisztviselők bizonyos fokig társbirtokosok, a kezelésben és a haszonban részesek lesznek.

A munkabér igazságos mértékét nem lehet egyetlen szempontból meghatározni, hanem sok együtthatóból kell kiszámítani, amint már Leó bölcsen megmondotta: „A munkabér méltányos megállapításához sok tényezőt kell figyelembe venni”. (R. N. n. 17.) Ezzel a mondatával már eleve megítélte azoknak könnyelműségét, akik elég vakmerőek azt hinni, hogy egyetlen – mégpedig egészen hamis – értékmérővel boldogulhatnak, s játszva elintézik a véresen komoly kérdést.

Vastag tévedés a korunkban eléggé elterjedt elmélet, hogy a munka annyit ér és akkora bért érdemel, amennyit a termelt javak érnek s a munkásnak joga az előállított értékkel egyenlő bért követelni. Mennyire helytelen ez az elmélet, már a tőkéről és a munkáról szóló fejtegetésünkben kitétszik.

A munka egyéni és szociális jellege

Mint a tulajdon, úgy a munka is – különösen az idegen szolgálatba szegődött bérmunka – a személyes vagy egyéni jelleg mellett szociális vonatkozást is mutat, amelyet nem szabad

figyelmén kívül hagyni. Ha nincs élő társadalmi szervezet, ha a társadalmi jogrend védelmet nem nyújt; ha az egymásra utalt különböző foglalkozási ágak kölcsönösen nem segítik és kiegészítik egymást; ha értelmiség, tőke és munka nem dolgoznak össze, akkor az emberi munka nem lehet gyümölcsöző, tehát helyesen sem meg nem mérhető, sem méltányosan nem díjazható, amennyiben személyes jellege mellett a szociális természetét is figyelembe nem vesszük.

Három szempont

Az emberi munkának lényegesen kettős természetéből a munkabér méréséhez és szabályozásához alkalmas és fontos következtetéseket vonhatunk.

a) A munkás és családjának életszükséglete

Először is a munkás és családja életfenntartásához elégséges munkabér illeti meg a munkást. (Vö. *Casti connubii* körlevél, 1930. dec. 31.) Bizonyára a család egyéb tagjainak is kötelességük erejükhöz mérten a közös háztartás szükségleteihez hozzájárulni, amint földműves-, kisebb iparos- és kereskedőcsaládokban látjuk. De a nőket és gyermekeket koruk és erejük mértékén túl nem szabad megterhelni. A családanyák leginkább otthon foglalkozzanak és a házi dolgokat végezzék. Szégyenletes és mindenáron kiirtandó visszaélés az, hogy családanyák a családapá elégtelen munkabére miatt a házi teendők és különösen a gyermeknevelés elhanyagolásával bér munkába menni kényszerülnek. Tehát mindenképpen azon kell lenni, hogy a családapák munkabére az egész háztartás költségeit fedezhesse. Ha ez a mai viszonyok mellett még minden esetben nem lehetséges, akkor a társadalmi igazságosság követeli az állapotoknak olyan újraszabályozását, hogy minden felnőtt munkás az említett mértékben kaphasson bért.

Különös elismerésünket nyilvánítjuk mindazoknak, akik azt a bölcs és üdvös rendszert meghonosították vagy megkísérelték, hogy a munkabér a családi terhekhez alkalmazkodjon s a család szaporodása arányában növekedjen, sőt rendkívüli szükségletek idejére rendkívüli segélyeket is biztosít.

b) A vállalat jövedelmezősége

Másodsorban a vállalat, illetve a vállalkozó cselekvőképessége jön tekintetbe a munkabér megállapításánál. Igazságtalan volna túlzott bérek követelése, ami a vállalat tönkremenését okozná a munkásokra is visszaható rossz következményekkel. Másként áll a dolog, ha hanyagság, hozzánemértés, technikai és gazdasági bűnös elmaradottság a vállalat gyengeségének oka. Mert ebből nem lehet jogcímet meríteni a bérek leszállításához. Ha pedig a vállalat azért nem tud megfelelő béreket fizetni, mert igazságtalan terhek nyomják vagy termelt áruit áron alul kénytelen elvesztegetni, úgy azokat terheli a bűn, akik a vállalatot szorongatják, mert a munkásokat megfosztják igazságos bérüktől s rákényszerítik az éhbér elfogadására.

A vállalat vezetősége és a munkások közös erővel és kölcsönös támogatással igyekezzenek a nehézségek és akadályok fölött úrrá lenni. Főadatukat könnyítse meg az államhatalom segítsége. Ha a végső veszedelem fenyeget, alaposan meg kell fontolni, miképpen lehetne a vállalat leállítását elkerülni vagy a munkásokról egyéb módon gondoskodni. Éppen ilyen súlyos elhatározások előtt kell a vezetőség és a munkásság egymásrautaltságának és keresztény összetartásának a tűzpróbát kiállania.

c) A közjó érdeke

Végül az általános gazdasági viszonyokhoz, a közjóhoz is alkalmazkodnia kell a munkabérnek. Hogy a közjónak szempontjából mennyire fontos, ha a munkások és a tisztviselők a mindennapi élethez szükségeseken fölül valamit félre is tehetnek és lassankint csekély vagyonhoz juthatnak, azt már fentebb mondtuk. De nem szabad elfelejteni azt a különösen napjainkban kiválóan nagyjelentőségű szempontot, hogy a dolgozni tudók és akarók munkaalkalomhoz jussanak. Már pedig ez a szempont szoros kapcsolatban van a munkabér nagyságával. Mert a megfelelő bér növeli a munkaalkalmat, míg a túlhajtott bér csökkenti azt. Köztudomású, hogy sokszor éppen a kelleténél alacsonyabb vagy nagyobb bérek a munkanélküliség okozói.

A munkanélküliség pedig szörnyű csapás, különösen, ha hosszabb ideig tart és tömegjelenség lesz, amint pápaságunk alatt fájdalmasan tapasztaljuk. A munkásokat a nyomorba és erkölcsi veszedelmekbe döntötte, egész országok jólétét tönkretette, s veszélyezteti az egész világ rendjét, nyugalma és békéjét.

Tehát a szociális igazságosság követelménye, hogy a személyes haszonért a közjónak érdekét el ne hanyagoljuk, s a munkások bérét se túlmagasra ne csigázzuk, se túlságosan le ne szorítsuk. Alapos megfontolással lehetőleg úgy kell szabályozni a munkabéreket, hogy minél többen munkát találjanak, és az életfenntartáshoz megfelelő jövedelmet kapjanak.

Fontos továbbá a helyes arány a munkabérek és a velük szorosan összefüggő árak közt, amelyekért a különböző termékeket venni lehet, így a mezőgazdasági, ipari s egyéb termékeket.

A megfelelő arány megőrzése a különböző gazdasági ágakat egy közös nagy gazdasági szervezetté olvasztja, amelyben az egyes szervek egymást kölcsönösen kiegészítik és tökéletesítik. S csak így létesül az igazi szociális nemzetgazdasági rendszer, amelyben a nemzet minden tagjának rendelkezésre állnak mindazok a javak, amelyeket a természeti kincsek, a termelőeszközök és a gazdasági élet szociális megszervezése nyújtani tudnak. Ezek a javak nem csupán az életfenntartást és a tisztességes szükségleteteket fedezték, hanem az embert magasabb és nemesebb kultúréletre is fölemeljék, amelynek okos kiélése nincs az erkölcsiségnek ártalmára, sőt annak hasznára válik. (Vö. Szent Tamás: De regimine principum. I. 15. és R. N. n. 27.)

Az új társadalmi rend

Amit eddig a javak igazságos felosztásáról és az igazságos munkabérről mondtunk, inkább az egyénre vonatkoznak s legfőljebb közvetve a társadalmi rendre, pedig a Mi Elődünk minden gondolata és törekvése éppen ennek a megújítására irányult a józan társadalombölcselet alapelvei szerint, és ennek a tökéletesítésére az evangélium magasztos törvényei alapján.

Azonban, hogy az ő szerencsés kezdeményezése el ne sikkadjon és a további lépések is megtörténjenek a sikerig, amely az emberi nemnek nagy és bőséges áldást jelentene, leginkább két dolog szükséges: az intézmények reformja és az erkölcsök megjavulása.

Az intézmények reformjánál elsősorban az államra gondolunk. Nem mintha minden jót az államtól kellene várnunk. Az ok egészen más. Az individualisztikus szellem kibontakozása folytán odáig jutottunk, hogy az egykor virágzó és gazdagon tagolt, a legkülönfélébb egyesületek sokaságában kifejlődött társadalmi élet annyira szétesett, úgyszólván teljesen elsorvadt, hogy végül csak az egyének és az állam maradtak magának az államnak igen nagy kárára. Az állam, elvesztvén szociális szervezetét, mindazokat a terheket magára vette, amelyeket azelőtt társadalmi alakulatok viseltek, s így a terhek és kötelességek iszonyú tömege zúdult rá, amelynek súlya alatt görnyedezik.

Igaz ugyan, amit a történelem is igazol, hogy a viszonyok változtával sok olyan föladatot, amelyeket korábban kisebb közületek végeztek, később már csak nagyobb közületek láthatnak el; mégis mindenkor változatlanul igaz marad a társadalombölcselet kiválóan fontos alapelve, amelyet sem bolygatni, sem kétségbe vonni nem szabad: amit az egyes ember önmaga a saját erejével elvégezhet, nem szabad a társadalmi tevékenység körébe utalni, s hasonlóképpen amit kisebb és alacsonyabb rangú közületek elintézhetnek, azt nagyobb és magasabb közület jogosan nem vonhatja a maga hatáskörébe, mert nagy kárral jár és a helyes rendnek teljes fölborítása. Hiszen a társadalmi beavatkozásnak mindig az a természetes célkitűzése, hogy kisegíteni akarja a társadalmi test egyes tagjait, nem pedig tönkretenni vagy fölszívni.

Az államhatalom tehát engedje át a kisebb közületeknek a csekélyebb fontosságú ügyeket, amelyek őt amúgy is csak elvonják a lényegesebb köteleességektől, így szabadabb, erősebb és mozgékonyabb lesz azoknak az ügyeknek intézésében, amelyek kizárólag az ő illetékességéhez tartoznak, mert csak ő tudja elintézni irányítással, ellenőrzéssel, hatalommal és kényszerítéssel, amint a körülmények és szükségletek kívánják. Legyenek meggyőződve az államférfiak, hogy minél inkább érvényesül a társadalmi közületek helyes rangfokozata a kisegítés társadalombölcseleti elvének lelkiismeretes követése által, annál nagyobb a közhatalom tekintélye és hatályossága, annál bolderabb és megalégedettebb az állam.

A foglalkozási ágak együttműködésének rendje

Az államférfiak és a tisztességes polgárok legfőbb célja és törekvése legyen az egymással szembenálló osztályok harcát megszüntetni, a különböző foglalkozási ágakat békés együttműködésre bírni.

Tehát a rendiség helyes följújtása a szociálpolitikai célkitűzés. Napjainkig még az erőszak társadalmi rendje uralkodik, amely ingatag és törékeny, mert ellentétes érdekű és ellenséges, tehát harcra, háborúra hajlamos osztályokra támaszkodik. Bár a munka, mint Elődünk a körlevelében mondja, nem hitvány áru (R. N. n. 16.), mert benne mindig a munkás emberi méltóságát kell tisztelni, s nem lehet a piacon közönséges adásvétel tárgya, mégis a mostani viszonyok között a munkaerő kereslete és kínálata a munkapiacra az embereket két osztályra, két harcos táborra osztja. Ezeknek a piaci pártoknak a viszálykodása a munkapiacot harctérre változtatja, amelyen a két párt heves küzdelemben viaskodik egymással. Mindenki érzi, hogy sürgősen kell segíteni, mert ez az állapot az emberi társadalom legszörnyűbb veszedelme. Azonban a hatásos segítségnek elengedhetetlen előfeltétele az ellentétek megszüntetése. Más megoldás alig lehetséges, mint a társadalmi szervezetben olyan jól rendezett szerveket, rendiségi alakulatokat teremteni, amelyeknek az egyesek nem valamelyik munkapiaci párthoz tartozásuk, hanem sajátos társadalmi hivatásuk – foglalkozásuk – alapján volnának a tagjai. Amint ugyanis az egymáshoz közellakók természetes folyamat útján községeket alakítottak, úgy az azonos foglalkozásúak – akár gazdasági, akár más a foglalkozásuk – a hivatásuk szerint rendekbe vagy rendi testületekbe tömörülhetnek. Ez a folyamat is egészen természetes. Ugyanazért az így létesült önkormányzati testületek a polgári társadalomnak, ha nem is lényeges alkotóelemei, mindenesetre természetes folyamataik.

Szent Tamásnak mesteri tanítása szerint (Vö. Contra gentiles. III. 71; Summa Theol. I. q. 65, a. 2. i. e.) a rend egység a jól tagolt sokaságban. Valódi és természetes társadalmi rendhez tehát két alkotóelem szükséges: a tagok sokasága és az erős kötelék, amely őket egységbe fűzi. Már pedig ez az egységbe kötő erő megvan a közös termelő munkában és a közös szolgálatban, amelyet az azonos hivatásúak sokasága végez, akár munkások, akár munkaadók; s megvan a közjóban, vagyis a társadalom közérdekében is, amelyre az összes foglalkozási ágaknak – mindeniknek a saját tehetsége szerint – együttműködniük kell. Annál

erőteljesebb és hatékonyabb lesz az egység, minél odaadóbban igyekeznek az egyesek és a rendek a saját hivatásukat teljesíteni és benne minél kiválóbbat nyújtani.

Világos, hogy az ilyen testületekben a legerősebb hangsúly az egész foglalkozási ág közös ügyein lesz. Már pedig egyik legfontosabb közös ügyük az egyes ágaknak, hogy a különböző hivatások minél gyümölcsözőbben szolgálják az egész népnek a javát.

Ha olyan kérdések vetődnek föl, amelyekben a munkaadóknak és a munkásoknak különleges érdekei vagy sérelmei szorulnak védelemre vagy orvoslásra, az egyes felek elkülönülten is tanácskozhatnak vagy határozhatnak.

Alig kell külön említenünk, hogy amit XIII. Leó az államformáról mond, bizonyos értelemben a foglalkozási rendekre vagy testületekre is alkalmazható, tudniillik, hogy az emberek szabadon választhatják az államformát, csak az igazságosság és a közjó érdekei legyenek megóvva. (*Immortale Dei* körlevél 1885. nov. 1.)

Amint az egyes községek polgárai különböző célkitűzésekkel egyesületeket alkothatnak, amelyekbe az egyesek saját elhatározásuk alapján beléphetnek vagy nem, úgy ugyanannak a foglalkozásnak üzöi is alapíthatnak szabad egyesületeket a foglalkozásukkal valamiképpen összefüggő célokkal. Miután XIII. Leó az ő körlevelében igen behatóan és világosan foglalkozott a szabad egyesülésekkel, egyedül azt akarjuk leszögezni: Az embereknek joga nemcsak a magánjogi egyesületek alkotására szorítkozik, hanem kiterjed azokban olyan szervezetnek és alapszabályoknak létesítésére, amelyeket a kitűzött cél megvalósítására legalkalmasabbnak vélnék. (R. N. n. 42.) Szabadon alapíthatók olyan egyesületek is, amelyek egy-egy foglalkozási ág korlátain túlmennek. A már most fennálló és üdvösen működő szabad egyesületek a keresztény társadalomtan szellemében minden erejükkel igyekezzenek az utat egyengetni a magasabbrendű foglalkozási testületekhez, vagyis a hivatások rendiségéhez, amiről fentebb említést tettünk.

A gazdaságot szabályozó elv

Még valamire van szükség, ami az előbbivel szorosan összefügg. Amint a társadalmi egység nem épülhet föl az osztályharcon, úgy a gazdaság helyes rendje nem tűrheti a szabadversenyt. Ez éppen az individualisztikus gazdasági rendszernek alaptévedése, amelyből mint mérges forrásból összes egyéb tévedései folynak. A gazdaság társadalmi és erkölcsi természetét feledve vagy félreismerve abban a hitben élt, hogy a közhatalomnak gazdasági téren nincsen egyéb föladata, mint a gazdaságnak szabad és akadálytalan működést biztosítani, mert ennek megvan a maga sajátos szabályozója – a piac, a szabadverseny, amellyel önmagát sokkal tökéletesebben elkormányozza, mint bármely teremtett lélek külső beavatkozással tehetné. Pedig a szabadverseny nem tudja a gazdaságot szabályozni, bár kellő határok közt jogosult és kétségtelenül hasznos lehet. Bőséges tapasztalat bizonyítja ezt, mióta az individualisztikus gazdasági elmélet a gyakorlatban jelentkezett. Azért sürgősen szükséges a gazdaságot ismét valóságos és hatékony szabályozó elvnek alávetni.

A szabadverseny szerepét a legújabb időben átvevő gazdasági hatalom még kevésbé intézheti a szabályozást, mert a hatalom önmagában vak és erőszakos. Hogy áldást hozhasson az emberiségre, maga is hatásos mérséklésre és bölcs vezetésre szorul, s a mérséklést és vezetést önmagában nem adhatja. Magasabb és nemesebb erőknek kell a gazdasági hatalmat kemény és bölcs fegyelem alá venniök: a szociális igazságosságnak és a szociális szeretetnek. Szükséges, hogy ez az igazságosság az összes állami és társadalmi intézményeket áthassa, és a szociálpolitikában gyakorlatilag is érvényesüljön, azaz olyan jogrendet és társadalmi rendet teremtsen, amely az egész gazdaságra is rányomja a bélyegét, s amelynek a szociális szeretet a lelke. Az államhatalom tartsa majd kötelességének az új szociális rendet védeni és érvényesüléshez segíteni, amit majd könnyebben is tehet, ha kiadja a kezéből azt az ügykört, amely, mint fentebb kifejtettük, nem az ő sajátos föladata.

Kívánatos volna, hogy az egyes nemzetek fölismerve a kölcsönös gazdasági függést és egymásrautaltságot, közös eszmecserékkel nemzetközi szövetségeket és intézményeket létesítsenek a gazdasági együttműködés szabályozása végett.

Ha a szociális szervezetnek ismét visszaadjuk az egészséges szerveket, és a nemzetgazdaság ismét megtalálja a helyes szabályozó elvet, akkor a társadalom testéről is elmondhatjuk, amit az Apostol Krisztus titokzatos testéről mond: „az egész test összeköttetvén és egybefoglaltatván minden íznek szerkezete által, minden tagnak kijelölt munkálkodása szerint, a test növekedését szerzi a maga épülésére a szeretet által”. (Ef 4,16)

Újabb időben igen érdekes kísérlet történt a szakszervezetek és foglalkozási rendek megszervezése terén. Körlevelünk tárgyánál fogva nem tekinthetünk el annak némi jellemzésétől és megfelelő méltatásától.

Az állam a szakszervezetet fölruházza jogi személyiséggel és bizonyos monopóliumot biztosít neki, mert egyedül az így följosított szakszervezet képviselheti a munkaadókat, illetve a munkásokat, köthet munkaszerződéseket és egyezményeket. A belépés a szakszervezetbe mindenkinek szabad joga. S csakis ebben az értelemben nevezhető a szakszervezet szabad egyesülésnek. Már a szakszervezeti díj és más egyéb anyagi járulékok kötelezők ugyanazon foglalkozási ágon belül mindenkire, úgy a munkaadóra, mint a munkavállalóra s a jogilag elismert szakszervezet által megállapított munkaszerződések is mindenkire egyaránt kötelezők. Hivatalosan persze kijelentik, hogy az elismert szakszervezet mellett ugyanazon foglalkozási ágon más szabad egyesülések is fennállhatnak.

A rendi testületek ugyanannak a szakmának vagy foglalkozásnak munkaadó- és munkásszervezeti képviselőiből tevődnek össze. Ezek mint valóságos és sajátos állami szervek vagy intézmények a szakszervezetek fölött állnak, s közös ügyekben egyeztetnek, határoznak.

A munka leállítása (sztrájk, kizárás) tilos. Ha a felek megegyezni nem tudnak, a hatóság dönt.

Már első tekintetre is nyilvánvalók a röviden leírt rendszernek nagy előnyei: az osztályok békés együttműködése; a szocialista szervezetek és törekvések megghiúsítása, sajátos hatóság mint szabályozó tekintély. Azonban, hogy ilyen nagyfontosságú ügyben mulasztást ne kövessünk el, következetesen maradjunk a már kifejtett alapelvekben és azokban is, amelyeket a továbbiak folyamán tárgyalunk, meg kell vallanunk, hogy tudomásunk van sokaknak ama aggodalmáról, hogy az állam itt túlságosan rálép a szabad magántevékenység terére, s nem elégszik meg a szükséges és elégséges segítség nyújtásával, azután ez a szakszervezeti és testületi új szervezet bonyolult igazgatást igényel, és túlélénk politikai szint mutat, minden nagy előnye mellett könnyen inkább politikai pártcélok szolgálatára alkalmas, mint a nagyobb társadalmi jólét megteremtésére.

Szent meggyőződésünk szerint a nagy végső célnak tényleges és tartós eléréséhez mindenképp és leginkább az Isten áldása és azután az összes jó emberek közös együttműködése szükséges. Azután az előbbiekből következtetve rendületlenül hisszük, hogy az új társadalmi rendhez annál biztosabban jutunk el, minél többen állítják az ő technikai, szakmabeli és társadalmi tudásukat a cél szolgálatába, sőt, ami még fontosabb, minél inkább hozzásegítenek a katolikus elvek és azok érvényesülése az életben – nem egyenesen a katolikus Akció részéről várjuk ezt, amelynek tilos a szakszervezeti és politikai tevékenység, hanem azoktól a fiainktól, akiket a katolikus Akció a helyes elvek szellemében megnevelt az apostoli munkára – mindenkor az egyház vezetése és tanítótehténye mellett. Annak az egyháznak az oldalán, amely a szóbanforgó munkatéren sem tagadhatja meg és nem hanyagolhatja el Istentől reábízott hivatását, az örökös és tanítás kötelességét, mint általában mindenütt, ahol erkölcsi kérdések tárgyaltnak.

Amit a társadalmi rend megújításáról és tökéletesedéséről mondtunk, semmiképpen sem valósítható meg az erkölcsi megújulás nélkül, amit kellő nyomatékkal igazol a történelem.

Volt valamikor egy társadalmi rend, amely nem volt ugyan minden tekintetben tökéletes, de az akkori körviszonyok és szükségletek közt megfelelt. Hogy ez a rend már régen megszűnt, annak nem az az oka, hogy kellő fejlődés és rugalmasság híján a változott viszonyokhoz és szükségletekhez nem tudott volna alkalmazkodni. Az igazi bűnös az emberek önzése és szűkkeblősége volt, mert a régi rendben a folyton szaporodó emberiségnek helyet adni nem akartak, valamint a szabadság hamis fogalma és más téves eszmék, amelyek befolyása alatt az ember maga fölött nem akart tekintélyt ismerni és mindennemű függést lerázni igyekezett.

Még a mai gazdasági rendszerrel és legnagyobb vádlójával, a szocializmussal fogunk törvényt ülni, és felőlük nyíltan és szigorú igazságossággal ítéletet mondani, hogy a bajok legmélyebb gyökerét fölfedjük és egyben a legelső és legszükségesebb gyógyszert megjelöljük: az erkölcsi megújulást.

III. Változások XIII. Leó óta

XIII. Leó kora óta úgy a gazdasági rendszer, mint a szocializmus maga nagy változásokon ment keresztül. Először is a gazdasági rendszer mutat feltűnő elváltozásokat. Tudjátok, Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaiink, a Mi nagynevű Elődünk az ő körlevelében leginkább azt a gazdasági rendszert tartotta szem előtt, amelyben a termeléshez általában mások adják a tőkét és mások a munkát, s amelyet röviden és találóan így jellemzett: „Amint a tőke munka nélkül, úgy a munka tőke nélkül fönn nem állhat”. (R. N. n. 15.)

1. A gazdasági rendszer elváltozott képe

Ennek a termelési módnak kellő szabályozása volt XIII. Leó föltett célja. Tehát a rendszer önmagában nem elítélendő. S tényleg a rendszer természeténél fogva nem is rossz. Hibája ott kezdődik, amikor a tőke a bérmunkásokat azzal a céllal fogadja szolgálatába, hogy az egész vállalkozást és a termelést egyoldalúlag a saját törvénye és haszna szerint vezesse, nem tekintve sem a munkások emberi méltóságát, sem a gazdaságnak szociális vonatkozásait, sem a közjót és a társadalmi igazságosság követelményeit.

Azonban ez a gazdasági rendszer még máma sem az egyedül uralkodó rendszer. Sőt még máma is az emberiségnek számban és jelentőségben legnagyobb része nem így gazdálkodik, különösen a földművesek, az emberiségnek ez a nagyobbik fele, amely tisztességben és becsületben keresi kenyerét. Ennek a gazdasági ágnak is megvannak a maga nehézségei és bajai, amelyekre Elődünk körlevelének több helyén kitér, s Mi is ebben a körlevélben többször figyelemmel voltunk.

Azonban a tőkegazdaság az iparosodás rohamos fejlődése folytán XIII. Leó körlevelének megjelenése óta annyira kiszélesült, hogy a maga körén kívül eső egyéb gazdasági és társadalmi tényezőkre is rányomta a maga bélyegét, s azokat előnyeivel, valamint hátrányaival és káros következményeivel jelentékenyen befolyásolta.

Tehát nemcsak a kifejezetten kapitalista és ipari vidékek lakosságának, hanem az egész emberiségnek közérdekében cselekszünk, midőn a kapitalista gazdasági rendszernek XIII. Leó kora óta jelentkező elváltozásait szemügyre vesszük.

Gazdasági elhatalmasodás mint a szabadverseny következménye

A leginkább szembeűnő jelensége a mi korunknak, hogy nem csupán a vagyon, hanem félelmetes gazdasági hatalom, valóságos zsarnoki hatalom halmazódik föl egyeseknél, akik többnyire nem is tulajdonosai, hanem csak kezelői és forgatói a rájuk bízott vagyonnak, amely fölött szinte korlátlan hatalommal rendelkeznek. Különösen azoknak kezében van szörnyű hatalom, akik mint a pénztőke urai és kezelői korlátlanul határoznak a hitel felől, s azt tetszésük szerint osztják el. A hitellel a gazdasági test vérkeringése fölött uralkodnak, a termelés életelemét tartják kezükben úgy, hogy ellenük senki még lélegzeni sem tud.

Ez az összesűrűsödése a gazdasági hatalomnak természetes következménye a korlátlan szabadversenynek, amely nem is végződhet másként, mint az erősebbnek s többnyire az erőszakosabbnak és lelkiismeretlenebbnek a győzelmével, s egyben a legjellegzetesebb vonása a legújabb gazdasági rendszernek.

A fölhalmozott gazdasági hatalom harcra vezet, mégpedig hármas harcra: először a hatalomért a gazdasági téren; másodsor a hatalomért az állam felett, amely maga is mint hatalmi tényező érvényesülni akar a gazdasági érdekellentétekben; harmadszor harcra a különböző államok közt, amelyek alattvalóik gazdasági érdekeit állami hatalmi eszközökkel

védik, vagy megfordítva államközi ellentétek megoldása céljából a gazdasági hatalmat fegyverként fölhasználják.

Gyászos eredmények

Íme, Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaink, a gazdasági individualizmus utolsó következményeit látjátok és siratjátok: a szabadverseny önmagát fölfalta, a szabadkereskedelem helyébe a gazdasági hatalom lépett, a nyereségvágyat a hatalmi mohóság követte, a gazdasági élet kegyetlen, durva és félelmetes lett. Hozzájárultak még az állami és a gazdasági illetékességi körnek összevegyüléséből származó siralmas következmények. Legsomorúbb köztük az államfőnség megalázása, amelynek pártatlanul, minden érdekhartól távol, egyedül a közjóra és az igazságosságra irányulva mint királynőnek és legfőbb bírónak magas trónon kellene ülni, s önös érdekek akarattalan, megláncolt rabszolgája lett. Nemzetközi viszonylatban ugyanabból a forrásból kettős baj származott: egyrészt túlzott gazdasági nacionalizmus és imperializmus, másrészt nem kevésbé ártalmas és kárhozatos nemzetközi tőke és nemzetközi tőkeimperializmus, amely mindenütt résen áll, ahol zsákmányra van kilátás.

Orvoslat

A súlyos bajok gyógyításához alkalmas eszközöket körlevelünk második, a tant kifejtő részében már megjelöltük. Itt csak röviden emlékeztetünk rá. Mivel a tőke és a munka a mai gazdasági rend elemei, fölötte fontos a helyes észigazságokat, a keresztény társadalombölcselet egészséges alapelveit a tőkéről, a munkáról és azok kapcsolatáról ismét elvi elismeréshez és gyakorlati érvényesüléshez segíteni. A tulajdon és a munka kettős vonatkozásával, személyes és társadalmi jellegével gondosan és lelkiismeretesen számoljunk, hogy az individualizmus és a kollektivizmus szirtjeit egyaránt elkerüljük. A tőke és a munka kölcsönös érintkezéseit szabályozzuk az igazságosság legszigorúbb mértékével és a keresztény szeretet segítségével. A kellő korlátok közé szorítandó szabadversenyt, s még inkább a gazdasági hatalmaskodást vessük alá elszántan az államhatalomnak mindenben, ami az állam illetékességébe vonható. Az egész emberi közös életet alakítsuk megfelelő intézményekkel a közjó, vagyis a társadalmi igazságosság szellemében. Akkor az eredmény el nem maradhat. A társadalmi élet egyik fontos ága, a gazdaság is visszatér majd a helyes és egészséges rendhez.

2. Az elváltozott szocializmus

Nemcsak a gazdaság képe változott XIII. Leó óta, hanem az ellenfél, akivel XIII. Leónak küzdenie kellett, a szocializmus is legalább akkora mértékben elváltozott. XIII. Leó idejében a szocializmus még lényegében egységes szervezet volt egységes és zárt tanrendszerrel. Azóta két ellentétes és egymást hevesen támadó táborra oszlott, anélkül mégis, hogy az egész szocialista rendszerben közös keresztényellenes alapot elhagyta volna.

a) Az élesebb irány: a kommunizmus

A szocializmus egyik szárnya majdnem ugyanolyan változáson ment keresztül, mint a kapitalista gazdasági rendszer hatalmaskodássá fajulásánál tapasztaltuk. Kommunizmussá lett, s mint ilyen, elméletben és gyakorlatban nyíltan és leplezetlenül két főcélt követ: a legélesebb osztályharcot és a magántulajdon teljes eltörlését. Vakmerőségében semmitől vissza nem retten, semmit nem kímél. Hatalomra jutva leírhatatlan és hihetetlen

kegyetlenséget és embertelenséget tanúsít. A sok rom és pusztulás, amelyet Kelet-Európa és Ázsia tágas területein okozott, hangosan hirdetik ezt. Mennyire ellensége az egyháznak és magának az Istennek, azt a tettei bőségesen bizonyítják és mindenki tudja. Az egyház jó és hű gyermekeit tehát fölösleges volna az istentelen és igazságtalan kommunizmustól óvni.

Azonban mély fájdalommal nézzük azok könnyelműségét, akik a fenyegető szörnyű veszedelemmel mit sem törődve, nyugodtan tűrik az erőszakos és véres fölforgatók törekvéseinek elterjedését az egész világon. S még szigorúbb bírálatot érdemel az a tunya gondtalanság, amely bekötött szemmel tovább túri azokat az állapotokat, amelyek a lelkeket elkeserítik és a társadalom fölborítóinak szállást csinálnak.

b) Az enyhébb irány megtartotta a szocializmus nevét

Másként áll a dolog a mérsékelt szárnyal, amely ma is a szocializmus nevet viseli. Ez a szocializmus nemcsak a nyers erőszak használatát veti el, hanem az osztályharcot és a magántulajdon ellenességet is többé-kevésbé mérsékelte, ha nem is adta föl egészen. Eljedd a saját elveitől és azok következményeitől, amelyeket a kommunizmus hiánytalanul levont, s látszólag visszaindul olyan igazságok felé, amelyek a kereszténység hagyományos kincsei, legalább is lépéseket tesz feléjük. Tagadhatatlan, hogy a szocialisták sok programpontja nagyon közel áll a keresztény társadalmi reformnak követeléseihöz.

Enyhülés az osztályharcban és a magántulajdon támadásában

Az osztályharc, ha a nyílt ellenségeskedést és a gyűlölködést föladja, lassan átváltozhatik tisztességes és az igazságosságon nyugvó tárgyalássá és vitává, amely ugyan még nem az óhajtott boldog társadalmi béke, de már kezdete lehet és kell is lennie a társadalmi foglalkozási ágak együttműködése felé vezető útnak. A magántulajdonnak megüzent háború is lassankint csitul és annyira enyhül, hogy már nem is a termelőeszközök birtoklását mint magántulajdont támadja, hanem inkább azt a társadalmi hatalmaskodást, amelyet a magántulajdon jogtalanul igényel és bitorol. S ez a hatalom tényleg nem is illeti meg a tulajdonosokat, hanem a közhatalmat. Így fokunkint eljuthatunk oda, hogy a mérsékelt szocializmus követelése már nem különbözik az emberi társadalmat a keresztény elvek alapján megújítani akaróknak kívánságaitól és követeléseitől.

Hiszen bizonyos fajta javaknak a közösség számára fenntartását teljes joggal lehet követelni, mert a velük járó túlságos hatalmat a közjónak veszedelme nélkül nem szabad magánosoknak átengedni. Ilyen indokolt törekvések és követelések már nem állnak ellentétben a keresztény fölfogással és annál kevésbé kizárólagosan szocialista sajátosságok. Akik tehát csak ilyeneket akarnak, azoknak nincs okuk a szocializmushoz csatlakozni.

Van-e középút?

Ne gondolja senki, hogy az összes szocialista irányok és pártok, amelyek nem kommunisták, elméletben és gyakorlatban már megtették az utat a jobb belátás felé. Legtöbbnyire még sem az osztályharcról, sem a magántulajdon elvetéséről nem mondtak le, hanem csupán mérsékelték némileg. Mégis, ha a hamis elveik enyhülnek és elhalványodnak, fölmerül a kérdés, illetve egyesek helytelenül fölvetik a kérdést, vajon nem lehetne-e a keresztény igazságokat is némileg legyöngíteni és leépíteni, hogy a szocializmushoz közeledjünk, s vele az út közepén találkozzunk. A kérdés fölvetői abban a reményben ringatják magukat, hogy a szocialistákat így megnyerhetjük magunknak. Hiú reménység! Akik a szocialisták közt apostolok akarnak lenni, azoknak az egész és teljes keresztény igazságot nyíltan és becsületesen kell vallaniok és feles igazságokkal nem szabad

kacérkodniok. Ha tényleg az evangélium igazi hirdetői akarnak lenni, akkor inkább törekedjenek a szocialistákat meggyőzni, hogy jogos követeléseik a keresztény hit elvei alapján jobban megvédhetők és a keresztény szeretet erejével hatásosabban megvalósíthatók.

De mi lesz, ha a szocializmus az osztályharc és a magántulajdon kérdésében annyira megenyhül és megjavul, hogy már semmi kifogásolható nem lesz benne? Vajon ezzel a keresztény vallással szemben minden ellentétét levetette-e? Ez a kérdés sokakat mélyen érdekel. Éppen azok a katolikusok, akik jól tudják, hogy a keresztény elvek feláldozásáról vagy elalkuvásáról soha szó nem lehet, kérdő tekintettel néznek az Apostoli Szentszék felé és óhajtva várják a döntésünket, vajon az ilyen szocializmus a téves tanaiból úgy kigyógyult-e már, hogy egyetlen keresztény igazságnak föláldozása nélkül elismerhető és úgyszólván megkeresztelhető. A kérdezőknek atyai lelkipásztori minőségünkben felelünk és kinyilvánítjuk: a szocializmus, mint tan, mint történelmi tény, mint mozgalom, ameddig igazi lényegében szocializmus marad, a katolikus tannal összeegyeztethetetlen, ha egyes kérdésekben az igazsághoz és igazságossághoz el is jutott, mert az alapfölfogása az emberi társadalomról a keresztény igazságtól eltérő.

A társadalmat és az ember társas voltát a keresztény igazságtól eltérően fogja föl

A keresztény tan szerint az Isten az embert mint társas lényt a földre helyezte, hogy a társadalomban az Istentől rendelt tekintély alatt (vö. Róm 13,1) élve minden tehetségét a Teremtőnek dicséretére és dicsőségére tökéletesen kiművelje és kifejlessze, és hivatását hűségesen betöltve ideiglenes és örökkévaló boldogságát megszerezze. A szocializmusnak az ember és a társadalom eme magasztos rendeltetése tökéletesen ismeretlen és közömbös, a társadalomban csak hasznos egyesülést lát.

Mivel a földi javak termelése kellő munkafelosztás mellett eredményesebben megy végbe, mint az egyéni elszigetelt erőfeszítéssel, a szocialisták arra a következtetésre jutnak, hogy a gazdálkodásnak, amelyben merően anyagi folyamatot látnak, szükségképpen szociálisan kell történnie. S tisztán ebből a tárgyi szükségességből vezetik le az embernek társulását és a társadalomnak alávetettségét a termelésre való figyelemmel. Sőt a lehető legeredményesebb gondoskodás a földi élet mindenféle kényelméről látszik náluk a legfőbb jónak, amelyért az embernek magasabb javait, például a szabadságát is gondolkodás nélkül föl kell áldozni, mert alárendelt jelentőségű a minél tökéletesebb termelés föltétlen szükségessége mellett. A kárpótlást, amiért a személyiségét föláldozta a társadalmi termelésben, bőségesen megtalálja majd az ember a javaknak ama gazdagságában, amely neki a társadalmi termelés termékeiből osztályrészül jut, s amelyet azután szabadon élvezhet és fölhasználhat földi életének kényelmére és szépítésére. Amíg tehát a szocialista társadalom egyrészt kényszer nélkül el sem képzelhető s következőleg meg sem valósítható, úgy másrészt megint hamis szabadságot hirdet. Valódi társadalmi tekintély a szocialista társadalomban helyet nem találhat, mert az tisztán a földi hasznon és az anyagon nem is épülhet föl; igazi forrása az Isten, mindenek teremtője és végső célja. (*Diuturnum* körlevél, 1881. jún. 29.)

Katolikus és szocialista ellenmondás

Ámbár a szocializmusnak – mint egyébként minden tévedésnek – igazságai is vannak, amit a pápák soha kétségbe nem vontak, mégis az ő sajátos társadalomelmélete eltérő a keresztény tantól. Vallásos szocializmus, keresztény szocializmus a mondott társadalomelmélet mellett ellenmondások. Ugyanazért jó katolikusnak és ilyen értelemben szocialistának lenni nem lehet.

Erkölcsei és kultúrszocializmus

Ez a Részünkről most újra hangoztatott és nyilvánított ítélet vonatkozik a szocializmusban újabban észlelhető jelenségre is, amely korábban ismeretlen volt, de ma már az összes szocialista irányoknál tapasztalható; tudniillik a szocialista erkölcsi képzés és nevelés mozgalmára. A szocialista gyermekbarátok teljes erővel igyekeznek már a zsenge ifjúságot magukhoz vonni és maguknak megnyerni. Rajta keresztül az egész népre akarnak befolyást gyakorolni, hogy kineveljék a szocialista embert, és azt az ő sajátos társadalombölcseletük hordozójává tegyék. Miután *Divini illius Magistri* körlevelünkben kimerítően ismertettük a keresztény nevelés alapelveit és céljait (*Divini illius Magistri*, 1929. dec. 31.), már eléggé világos, mennyire eltérők az erkölcsi és kultúrszocializmus nevelő útjai és céljai a keresztény elvektől. Ugyanazért nem tartjuk szükségesnek a tárgynak újabb fejtegetését. Az innen fenyegető veszedelem komolyságát és nagyságát bizony nem mindenütt mérlegelik eléggé, ahol a dolog fontosságához mérten a hatásos ellenhatást meg kellene szervezni. Lelkipásztori kötelességünk a fenyegető nagy veszedelemre figyelmeztetni. Jól jegyezze meg mindenki, hogy az erkölcsi és kultúrszocializmus elődje a liberalizmus, örököse pedig a bolsevizmus lesz.

Katolikusok a szocialisták táborában

Az előadottak után beláthatjátok, – Tisztelendő Testvéreink – mennyire fáj a szívünk, midőn tapasztalnunk kell, hogy különösen egyes országokban sokan a mi fiaink közül, akiknek katolikus meggyőződését és jószándékát tagadni nem akarjuk, az egyház kebeléből a szocialisták táborába mentek át. Egyesek nyíltan és öntudatosan vallják magukat szocialistáknak és a szocialista tanok híveinek, mások többé-kevésbé közömbösek vagy éppen csak kényszeredetten tartoznak olyan szervezetekhez, amelyek kifejezetten és tényleg szocialista jellegűek.

Atyai szívünk szorongása közt sokszor kínoz Minket a kérdés, hogyan tévedhettek ők oda. S mintha hallanók a válaszukat, amellyel igen sokan akarják magukat igazolni: az egyház és akik magukat egyházasaknak mondják, a birtokosokkal tartanak, nem törődnek a munkással, s ügyét nem karolják föl, azért a munkásoknak a szocializmusban kell egyesülniök, hogy ügyüket önmaguk vegyék a kezükbe.

Eléggé szomorú, – Tisztelendő Testvérek – de bizony akadtak és ma is vannak, akik magukat ugyan katolikusoknak vallják, de megfeledeztek az igazságosság és a szeretet magasztos parancsáról, amelynél fogva mindenkinek a magáét megadni tartozunk és nyomorgó testvéreinkben magát Krisztus Urunkat kell segítenünk. (Jak 2) S ami még szomorúbb, vannak, akik a munkás kapzsi kizsákmányolásától sem rettennek vissza. Sőt még olyanok is találkoznak, akik nem átallják éppen a vallást ürügyül és védőpalástul fölhasználni, hogy igazságtalan igényeiket elfödjék és a munkások jogos követeléseire ellenvédekezzenek. Sohasem szűnünk meg az ilyeneket nyíltan vádolni. Ők a felelősök érte, hogy az egyházra igazságtalanul rossz fény vetődött és az a gyanúsítás elhangzott, mintha az egyház a gazdagokat pártolná, és a föld nincsteleneinek nyomorát részvét nélkül nézné. Mennyire hamis ez a fény, s mennyire igazságtalan a rágalom, annak tanúja az egész egyháztörténelem, s már maga az a körlevél, amelynek emlékét éppen most ünnepeljük.

Meghívás a hazatérésre

Távol áll Tőlünk, hogy az igazságtalan megbántás keserűségében, atyai szívünk fájdalmában elutasítsuk és elveszük Magunktól azokat a Mi fiainkat, akik szánalmasan félrevezetve eltévedtek az igazságtól és az üdvösségtől elpártoltak. Inkább a

legbensőségesebb szeretettel visszahívjuk őket az egyház anyai kebelébe. Bár meghallgatnák hívó szózatunkat! Bár az elhagyott apai házba visszatérnének s elfoglalnák a helyet, mely az ő helyök mindazoknak sorában, akik a Leó által először kiadott és Általunk most ünnepélyesen megerősített utasításokhoz szorosán ragaszkodva a társadalmat az egyház szellemében, a szociális igazságosság és a szeretet alapján megújítani igyekeznek. Legyenek meggyőződve, hogy sehol másutt a földi boldogságot sem találhatják akkora bőségben, mint Annál, aki bár gazdag volt, értünk szegény lett, hogy minket a maga szegénységével gazdagokká tegyen (2Kor 8,9); aki szegény volt, és ifjúságától kezdve dolgozott; aki magához hívja az összes fáradtakat és terhelteket, hogy őket Szívének szeretetével megenyhítse (Mt 11,28); aki személyválogatás nélkül mindenkitől többet követel, akinek több adatott (Lk 12,48) és mindenkinek megfizet az ő cselekedetei szerint. (Mt 16,27)

Erkölcsei megújulás

Mélyebb és áthatóbb tekintettel észrevevesszük, hogy a társadalom forrón óhajtott megújulását egy benső lelki megújulásnak kell megelőznie a keresztény szellemben, amelyet a gazdasági téren olyan nagyon sokan megtagadnak. Másként minden igyekezetünk hiábavaló lesz, s az épületet nem kösziklára, hanem futóhomokra építjük. (Mt 7,24 stb.) Tisztelendő Testvérek, szemébe néztünk a mai gazdasági rendszernek és sok súlyos hibát találtunk rajta; megvizsgáltuk a kommunizmust és a szocializmust, és úgy tapasztaltuk, hogy még az enyhébb formái is messze eltérnek az evangélium parancsaitól.

„Ha az emberi társadalmon segíteni lehet, – Elődünk szavai – akkor egyedül a keresztény élet és a keresztény intézmények följújítása segíthet.” (R. N. n. 22.) Egyedül ez a megújulás tudja orvosolni a földi javaknak túlhajtott keresését, ami minden bajok gyökere. Egyedül ez vonhatja el az embereknek a mulandó földi semmiségekre szegezett és elbűvölt tekintetét, és irányíthatja az ég felé. Pedig ki tagadhatná, hogy az emberi társadalom ma erre az orvosságra szorul?

A mostani állapotok legfőbb baja a lelki kár

A lelkeket ma majdnem kizárólag az anyagi bajok, veszteségek, zavarok foglalkoztatják. Ha pedig – amint illik – mindezeket keresztény szempontból nézzük, vajon ugyan mit érnek mind együttesen a lelkek kára mellett? Mert bizony a jelenkor társadalmi és gazdasági viszonyairól túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy az emberiség nagy részének rendkívüli módon megnehezítik az egyedül szükségesnek – az örök üdvösségnek keresését.

Minket megszámlálhatatlan lélek pásztorává és őrévé rendelt a lelkek legfőbb Pásztorja, aki azokat saját vérével megváltotta. Mi a lelkeknek szörnyű veszedelmét száraz szemmel nem nézhetjük. Lelkipásztori hivatásunk tudatában szüntelenül tépelődünk rajta, miképpen segíthetnénk rajtuk, és segítségül hívjuk mindazokat, akiket az igazságosság vagy a szeretet parancsa ugyanarra kötelez. Mert mit használ az embereknek, ha a termelőeszközök legbölcsebb kihasználásával az egész világot megnyerik, lelküknek pedig kárát vallják? (Mt 16,26) Mit használ őket helyes gazdasági igazságokra tanítani, ha a mértéktelen és piszkos kapzsiság, a túlságos anyagiasság akkora erőt vesz rajtuk, hogy „bár hallják az Úr parancsait, mindenben az ellenkezőjét cselekszik”. (Bír 2,17)

A baj okai

A társadalomban és a gazdaságban a Krisztus törvényétől elszakadásnak s következőleg nagy munkástömegek hitehagyásának legmélyebb oka és forrása az emberi szív rendetlen vágyai, az áteredő bűn szomorú következményei. Az áteredő bűn az ember tehetségeinek

csodálatos összhangját úgy megzavarta, hogy a rosszra való hajlandóságok elragadják és elcsábítják a világ mulandó javainak az égi és örök javaknál többre becsülésére. Innen van az el nem csitítható vágyakozás a gazdagság után ideiglenes javakban, az a mohóság, amely az embereket minden időkben az isteni törvénynek és a felebarát jogának megsértésére vezette, a mai gazdasági berendezkedés mellett pedig az emberi gyöngeségnek különösen sok alkalmat nyújt az elbukásra.

A gazdasági helyzet és az egész gazdasági rendszer bizonytalansága a gazdálkodó embertől állandóan erőinek legvégsőbb megfeszítését követeli. Ennek folytán sokak lelkiismerete olyannyira eltompult, hogy a nyereszkeedéshez minden eszközt jónak tartanak és semmi eszköztől vissza nem ijednek, csak növelhessék vagyonukat és biztosíthassák magukat a nagy erőfeszítéssel megszerzett javak birtoklásában a gazdasági élet minden eshetőségeivel szemben. A szabadkereskedelemben kínálkozó könnyű nyereségek sokakat csábítanak a kereskedéshez és áruforgalomhoz. Ezeknek egyetlen céljuk minél kevesebb munkával gyors haszonhoz jutni s azért tárgyi indok nélkül, tisztán a féktelen üzlet és nyereség kedvéért szüntelenül emelik és leszállítják az árakat, amiáltal a komoly közgazdászok és gyárosok minden számítását és rendszabályait kijátsszák. A részvénytársasági jog a felelősség megosztása és korlátoltsága miatt sok visszaélésre nyújt lehetőséget. Tapasztaljuk, hogy a legyöngített felelősség már kevés hatással van az emberekre. A leggonoszabb jogtalanságok és csalások meghúzódnak a névtelenség homályában valamely részvénytársaság vagy cégnek palástja mögött. Gazdasági cégek tisztviselői a kötelességükről megfeledkezve egészen a hűtlenségig mennek azokkal szemben, akiknek megtakarított vagyonát őrzik. S nem hagyhatjuk szó nélkül a lelkiismeretlen üzleti számítást, amely a publikum legalacsonyabb ösztöneit fölkorlácsolja, hogy belőle hasznot merítsen.

A visszás állapotokat megakadályozhatta vagy megelőzhette volna az államhatalom a gazdasági erkölcsi fegyelem szigorú és erélyes fenntartásával, de ebben bizony legtöbbször csődöt mondott. Mivel a mai gazdasági rendszer kezdetei éppen abba az időbe esnek, amikor a racionalizmus uralkodott, és magát a lelkekbe mélyen beleette, könnyen kifejlődött az a közgazdaságtudomány, amely nem keresett tájékozást az erkölcsi elveknél. Így bekövetkezett, hogy az emberi szenvedélyeknek a gyeplőt teljesen megeresztették.

Az emberek még sokkal nagyobb számban, mint azelőtt, minden eszközzel a meggazdagodás után vetették magukat, saját hasznukat mindenek fölé helyezték és mindennél többre becsülték, még a legsúlyosabb jogtalanság másokkal szemben sem volt nekik lelkiismereti kérdés. Akik először ráléptek a széles útra, amely a pusztulásba viszen (Mt 7,13), azok könnyen sok utánzóra találtak, mert csábítólag hatottak a szemmel látható sikereik, a gazdagság fénye, a gúnyolódás az elmaradott lelkiismeretesség fölött, a hidegvérűség, amellyel a kevésbé lelkiismeretlen versenytársakat elgázolták.

Miután a gazdasági élet vezetői is letértek az erkölcs útjáról, szükségképpen bekövetkezett, hogy a dolgozók széles rétegei is a romlás útjára tértek. Annál is inkább, mert sok munkaadó pusztán eszközként kezelte munkásait, rá sem gondolva a lelkükre és a magasabbrendű dolgokra. Valóban elborzad az ember a számtalan veszély elgondolásakor, amelynek a munkások, különösen az ifjúmunkások erkölcsé, a fiatal leányok és általában a nők becsülete a munkahelyen ki van téve. Eljijesztő sok akadályt gördít a mai gazdasági rendszer és különösen a szerencsétlenül fejlődött lakásviszonyok a házasság és a családi élet elé. S mennyi akadályba ütközik a vasárnapok és ünnepek megszentelése! Fájdalmas látvány a hívő keresztény szellem ellanygulása, amely pedig azelőtt a művelt és egyszerű embereket egyaránt annyi életbölcsessel gazdagította. Elnyomja azt az egy és egyetlen gond a mindennapi kenyérért. Így az emberi kezek munkája, amelyet pedig az Isten végtelen bölcs gondviselésével a bűnbeesés után is az ember testi és lelki javára rendelt, mindenfelé az erkölcsi romlás forrásává lesz. Az alaktalan anyag megnemesedve kerül ki a műhelyekből, az ember pedig testében és lelkében megromtva.

Orvosszerek

A gazdasági élet eltöltése keresztény szellemmel

Egyetlen hatásos orvosság a lelkek százalmas romlása ellen, amely minden törekvést a társadalmi megújulásra meghiúsít, az őszinte és teljes visszatérés az evangélium tanításához, annak a Krisztusnak parancsaihoz, akinél az örök élet ígérei vannak (Jn 6,69), olyan ígék, amelyek, bár az ég és föld elmúlnak, soha el nem múlnak. (Mt 24,35)

Az összes társadalomtudományos szakemberek keresik az ésszerű rendszert, amely a gazdasági élet természetes rendjét helyreállíthatná. De ez a rend, amelyet Mi is minél sürgősebben várunk és lelkes munkával szolgálunk, elégtelen és hiányos marad, ha az egész emberi gazdasági tevékenység nem egységes az Isten egységes világtervének követésében és az emberi erők mértékéig annak megvalósításában. Mi azt a rendet tartjuk tökéletesnek, amelyet az egyház mindig nagy hangsúllyal hirdet, és maga a természetes ész is megkövetel; tudniillik azt, hogy minden az Istenhez, a teremtett termelő erők első és végső céljához irányul, az Istenen kívül pedig minden csak eszköz, amit úgy kell használni, amint az utolsó cél eléréséhez segít. Ez a rend legkevésbé sem csökkenti a gazdasági tevékenység értékét, vagy éppen az emberi méltóságot. Ellenkezőleg megtanuljuk benne az isteni akaratot tisztelni, amely az embert a földre helyezte, hogy azt munka által sokféle életszükségleteire hasznosítsa. Tisztességes és jogos úton igenis szabad a jólétüket emelniük mindazoknak, akik javak termelésével foglalkoznak. Sőt méltó és igazságos, hogy aki az általános jólét javára dolgozik, a termelés folytán megszorodott javakból igazságos részt kapjon, s maga is jobb sorsba jusson. De minden gazdasági kereset történjék az Isten törvényének tartozó engedelmességgel és a más jogának sérelme nélkül a hit és a természetes ész alapelvei szerint. Ha mindenki mindenütt ehhez tartaná magát, úgy a gazdasági termelés és a vagyonszerzés, valamint a manapság oly általánosan rendetlen fölhasználása a vagyonnak a helyes vágányba terelődne; a csúnya önzéssel, korunknak e nagy szegényfoltjával és divatos bűnével szemben szelíd hatalmával a keresztény mértékletesség erénye érvényesülne, amely az embereknek elsősorban az Isten országa és az ő igazsága keresését parancsolja, és az embert biztosítja, hogy a bőkezű és ígéreteiben hű Isten az ideiglenes javakat a szükség szerint megadja neki. (Mt 6,33)

A szeretet szerepe

Mindebben a legfontosabb szerep a szeretetnek jusson, amely a tökéletesség köteleke. (Kol 3,14) Mennyire tévednek azok a meggondolatlan újítók, akik egyedül az igazságosságot, mégpedig a kölcsönös igazságosságot követelik, a szeretetet pedig gögösen elvetik! Igaz, a szeretet nem pótolhatja a köteles és jogtalanul megtagadott igazságosságot. Ámde, ha az ember mindent megkap, ami az igazságosság szerint megilleti, még mindig tág tere nyílik a szeretetnek. Még a leghívebben kiszolgáltatott igazságosság is legföljebb a szociális harcok okait szüntetheti meg, a szíveket egyesíteni és a lelkeket kapcsolni sohasem tudja. Már pedig a felek benső lelki kapcsa az egyedüli szilárd alapja az összes intézményeknek, amelyek a szociális békét, az emberi együttműködés előmozdítását célozzák, bármilyen tökéletesek is egyébként ezek az intézmények. A tapasztalat bizonyítja, hogy lelki egység nélkül a legbölcsebb intézkedések is célt tévesztenek. Az összes emberek becsületes együttműködése a közjóra csak úgy lehetséges, ha a társadalom valamennyi osztályát áthatja az összetartozandóság érzete, mint ugyanannak a családnak tagjait, mint az egy mennyei Atyának gyermekeit; ha egy testnek érzik magukat Krisztusban, „egyenként egymásnak tagjai” (Róm 12,5) úgy, hogyha egyik tag szenved, együtt szenved vele valamennyi tag. (1Kor 12,26) Akkor a gazdagok és előkelők az ő korábbi közönyösségüket szegényebb

testvéreik iránt majd gondviselő és tevékeny szeretetté változtatják, azoknak jogos kívánságait előzékenyen fogadják, esetleges hibáival és tévedéseivel szemben elnézők lesznek. A munkások viszont őszintén leteszik az osztálygyűlöletet és irigységet, amelyet az osztályharcra lázítók oly ravaszul fölszítanak, az isteni Gondviseléstől az emberi társadalomban nekik kijelölt helyet nem unják, hanem nagyra becsülik, mert jól tudják, hogy a maguk helyén hasznos és tisztességes munkával hozzájárulnak az általános közjóhoz s Annak a nyomain járnak, aki bár Isten volt, iparosmunkás akart lenni az emberek közt, és az ács fiának hívatta magát.

Nehéz föladat előtt

Az evangélium szellemének, a keresztény mértékletesség és a mindent átfogó szeretet szellemének új kiadásától várjuk Mi az emberi társadalom sokat áhított teljes megújulását, a Krisztus békéjét Krisztus országában, amelynek eljöveteleért minden erőnkkel és lelkipásztori tevékenységünkkel dolgozni már pápaságunk kezdetén volt szándékunk és szilárd elhatározásunk. (*Ubi arcano*, 1922. dec. 23.) S ti, – Tisztelendő Testvéreink – akik az Isten egyházát a Szentlélek megbízásából Velünk együtt kormányozzátok (ApCsel 20,28), ugyanarra a magasztos és különösen a jelenkorban nagyfontosságú célra a világ minden részében – még a pogány missziós területeken is – dicséretes buzgósággal dolgoztok. Megérdemelt dicsérettel és elismeréssel adózunk nektek és mindazoknak a papoknak és világi híveknek, kiket mint mindennapos munkatársaitokat és segítőtiteket örömmel látunk a munkánál, valamint a mi kedves fiainknak, a Katolikus Akció tagjainak, akik különös odaadással megosztják Velünk a munkát a társadalomért mindabban, ami az Isten akarata szerint az Egyház illetékességéhez és kötelességeihez tartozik. Ezeket az Úrban szeretettel buzdítjuk, hogy a fáradságot ne kíméljék, a nehézségektől el ne ijedjenek, inkább folyton növekedjenek erőben és bátorságban. (MTörv 31,7) Jól tudjuk, hogy nehéz föladataira kell vállalkozniuk, úgy a felsőbb, mint az alsóbb osztályoknál rengeteg akadályt és ellenállást legyőzniök. Ne csüggedjenek, mert keresztényi dolog odaállani, ahol a leghevesebb a harc. Kemény küzdelem azok osztályrésze, akik mint Krisztus bátor katonái (2Tim 2,3) az ő legközvetlenebb testőrségét alkotják.

Egyedül Krisztus segítségével bízva, aki azt akarja, hogy minden ember üdvözljön (1Tim 2,4), minden erőnkkel iparkodjunk az Istentől elfordult szegény lelkeket megsegíteni, szakítsuk el őket a földi gondoktól, amelyekbe túlságosan belemerültek, és tanítsuk meg őket az égiek felé szárnyalni. Sokszor könnyebb a siker, mint első tekintetre gondoltuk volna. Még a legmélyebbre süllyedt ember szívében is ott szunnyadoznak a csodálatos lelki vágyak, mint pislogó parázs a hamu alatt; annál inkább azoknak a sokaknak szívében, akik inkább tudatlanságból vagy a szerencsétlen külső körülmények miatt tévedtek el. Sokat ígérő előjelei a társadalmi megújulásnak a munkásszervezetek. Nagy örömmel látjuk soraikban a mozgékony ifjúságok tekintélyes csoportjait, akik készségesen hajlanak az isteni kegyelem befogadására, és csodálatos buzgósággal igyekeznek szaktársaikat Krisztusnak megnyerni. Nem kisebb elismerést érdemelnek a munkásegyletek vezetői, akik saját érdeküket félretéve, egyedül a tagok javát viselik szívében, azok jogos követeléseit az egész foglalkozási ág boldogulásával találékonyan összhangba hozzák, és egyszerre mind a kettőt szolgálni igyekeznek, amellyel rendkívül fontos munkakörükben sem a tárgyi nehézségtől, sem a személyeskedő gyanúsításoktól nem félnek. Azokban a körökben is, amelyeknek a magasabb műveltség és a vagyon befolyásos állásokat biztosít a társadalomban, különösen az ifjúság komolyan foglalkozik a társadalmi élet kérdésével, s így fölhogósít a reményre, hogy később teljes elszántsággal a társadalmi megújulás szolgálatának szenteli magát.

A helyes út

Tisztelendő Testvérek! Maguk a korviszonyok jelölik meg a helyes utat, amelyen járnunk kell. Ma – mint már annyiszor az egyház története folyamán – egy világ áll Velünk szemben, amely nagyrészt a pogányságba süllyedt vissza. Hogy egész társadalmi osztályokat a Krisztustól elpártolás után Krisztushoz visszavezessünk, azok soraiból kiválasztott és jól képzett segítőkre van szükség, akik társaik gondolatvilágát és törekvéseit jól ismerik és a testvéri szeretet szelíd erejével szívükhöz férni tudnak. Az első és közvetlen apostolok a munkásság közt munkások legyenek; az iparos- és kereskedővilág apostolai is ebből a világból nőjenek ki.

Ilyen laikus munkás- és munkaadó-apostolok fölkatatása, kiválasztása, alkalmas kiművelése és megnevelése elsősorban a Ti föladatak – Tisztelendő Testvérek – és papjaitoké. Bizony igen nehéz munkaterület jelentkezik itt a papok számára. Azért a papnövendékek alapos társadalomtudományi képzésben kellően fölkészüljenek rá. Akiket különösen erre a munkaterületre szántok, jól fejlődött jogérzékkel és férfias bátorságot tanúsítsanak, hogy a jogtalan igényeknek és igazságtalan törekvéseknek kellő határozottsággal ellenálljanak, okosságban és mérsékletben kitűnjenek, hogy úgy az egyik, mint a másik rész felé a túlzások veszélye ellen védve legyenek, különösen pedig a krisztusi szeretet töltse el és hassa át őket teljesen, mert egyedül a szeretetnek van meg az az adománya, hogy ellenállhatatlan, bár szelíd hatalommal az igazságosság és a méltányosság törvényéhez hajlítsa az emberi szíveket és lelkeket. Íme az út, amelyen járni kell. A múltnak gazdag tapasztalata már kipróbálta. Bizalommal és elszántan kell megindulni rajta.

Az ilyen magasztos föladatara kiválasztott fiainkat az Úrban esdve kérjük, törekedjenek egész lélekkel a rájuk bízottakat laikus apostolokká kiképezni. Kiválóan papi és apostoli működésükben alkalmazzák a keresztény nevelő művészet minden erejét az ifjúság oktatásában; katolikus egyesületek alapítása, tanfolyamok rendezése által igyekezzenek a hit elveivel összhangban a tudást elmélyíteni. Különösen értékeljék és a gondjaikra bízottak épülésére gyakran használják az egyének és a társadalom erkölcsi megújítására fölülte alkalmas eszközt, amelyet *Mens Nostra* körlevelünkben ajánlottunk... a lelkigyakorlatokat. (*Mens Nostra*, 1929. dec. 20.) Idézett körlevelünkben a lelkigyakorlatokat nemcsak általában ajánlottuk a világiaknak, hanem különösen is kiemeltük a munkás lelkigyakorlatokat, s az ilyenek tartását szorgalmaztuk. A lelkigyakorlatok iskolája nemcsak kitűnő keresztényeket nevel, hanem valóságos apostolokat minden élethivatás számára, és megtölti őket azzal a tűzzel, amely Jézus szívében lángol. Ebből az iskolából, mint az apostolok az utolsó vacsora terméből, hitben erős, az üldözéseket lebírhatatlan állhatatossággal álló, a Krisztus országának elterjesztésében fáradhatatlanul buzgó katolikusok kerülnek ki.

S manapság ilyen hős Krisztus-katonákra van szükség, hogy erejükkel megvédjék az emberiség családját a végveszélytől, amelybe rohanna, ha az evangélium tanítását megvetné, és helyet engedne annak a társadalmi rendnek, amely a természet és az Isten törvényeit egyaránt lábbal tapodja. Krisztus egyháza kösziklára épült, s így magát nem kell féltenie, mert biztos tudja, hogy a pokol kapui nem vehetnek erőt rajta. (Mt 16,18) Sőt a századok tapasztalata igazolja, hogy a nagy viharokból mindig erősebben és újabb diadalokkal került ki. De anyai szíve megrendül a szörnyű csapások miatt, amelyekkel a viharok sokezer embert sújtának, különösen pedig a mérhetetlen lelki kár, amely számtalan, Krisztus vérével megváltott lelket az örök kárhozatba döntene.

Azért mindent meg kell kísérelni, hogy az emberi társadalomtól a szörnyű veszedelmet elhárítsuk. Erre irányuljon minden munka, minden iparkodás és a szüntelen imádság az irgalmas Istenhez. Mert Isten segítségével az emberiség sorsa a kezünkben van.

Ne engedjük, – Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaink – hogy e világ fiai a maguk nemében okosabbak legyenek nálunk, akik a világosság fiai vagyunk. (Lk 16,8) Látjuk, hogy

azok tervszerűen válogatják és iskolázzák rajongó híveiket, hogy téves tanaikat az emberi társadalom minden rétegében és a világ minden részében napról-napra szélesebben elterjesszék. S amikor az egyhez ellen rohamot vezetnek, akkor a legádázabb belső harcaikat is beszüntetik, s egységes frontban egyesült erővel törnek céljuk felé.

Szoros egység és egyetértés

Tagadhatatlan tény, hogy a katolikusok buzgó köztevékenysége úgy a társadalmi és gazdasági, mint az iskolai és vallásos téren óriási eredményeket tud elérni. Sajnos, a csodálatos és ernyedetlen tevékenység nem mindig hozza meg a kellő eredményt, mert az erőket túlságosan szétforgácsolják. Egyesüljenek az összes jóakarátú emberek, akik az egyház pásztorainak vezetése alatt Krisztus jó és békés harcát harcolni készek. Az egyház irányítása és útmutatása mellett dolgozzanak valamennyien az emberi társadalom keresztény megújításán, amelyet XIII. Leó Rerum novarum halhatatlan körlevelével megindított. Kiki tegye meg a magáét a saját tehetsége, ereje és életviszonyai szerint, nem a maga, hanem Jézus Krisztus dolgával törődve. (Fil 2,21) Ne ragaszkodjék mindenáron a saját véleményéhez, sőt a maga, esetleg jobb nézetét is áldozza föl, ha a közjó magasabb érdeke ezt az áldozatot megkívánja, hogy mindenben és mindenekfölött Krisztus uralkodjék, Krisztus kormányozzon, kinek „tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön-örökké”. (Jel 5,13)

Hogy mindez szerencsésen elkövetkezzék, Nektek – Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaink – a gondjainkra bízott nagy katolikus család minden egyes tagjának, szívünk különös szeretetével a munkásoknak és a kezeik munkájával fáradóknak, akiket az isteni gondviselés különös gondunkba ajánlt, a keresztény munkaadóknak és vállalkozóknak atyai jóindulattal adjuk apostoli áldásunkat.

Kelt Rómában, Szent Péternél, 1931. május 15., pápaságunk tizedik évében.

XI. Pius pápa.